

МОНИТОРИНГ НА МЕДИУМСКИОТ ПЛУРАЛИЗАМ ВО ДИГИТАЛНОТО ДОБА

МОНИТОРИНГ НА МЕДИУМСКИОТ ПЛУРАЛИЗАМ ВО ЕВРОПСКАТА УНИЈА, АЛБАНИЈА, СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА И ТУРЦИЈА

Национален извештај: Република Северна Македонија

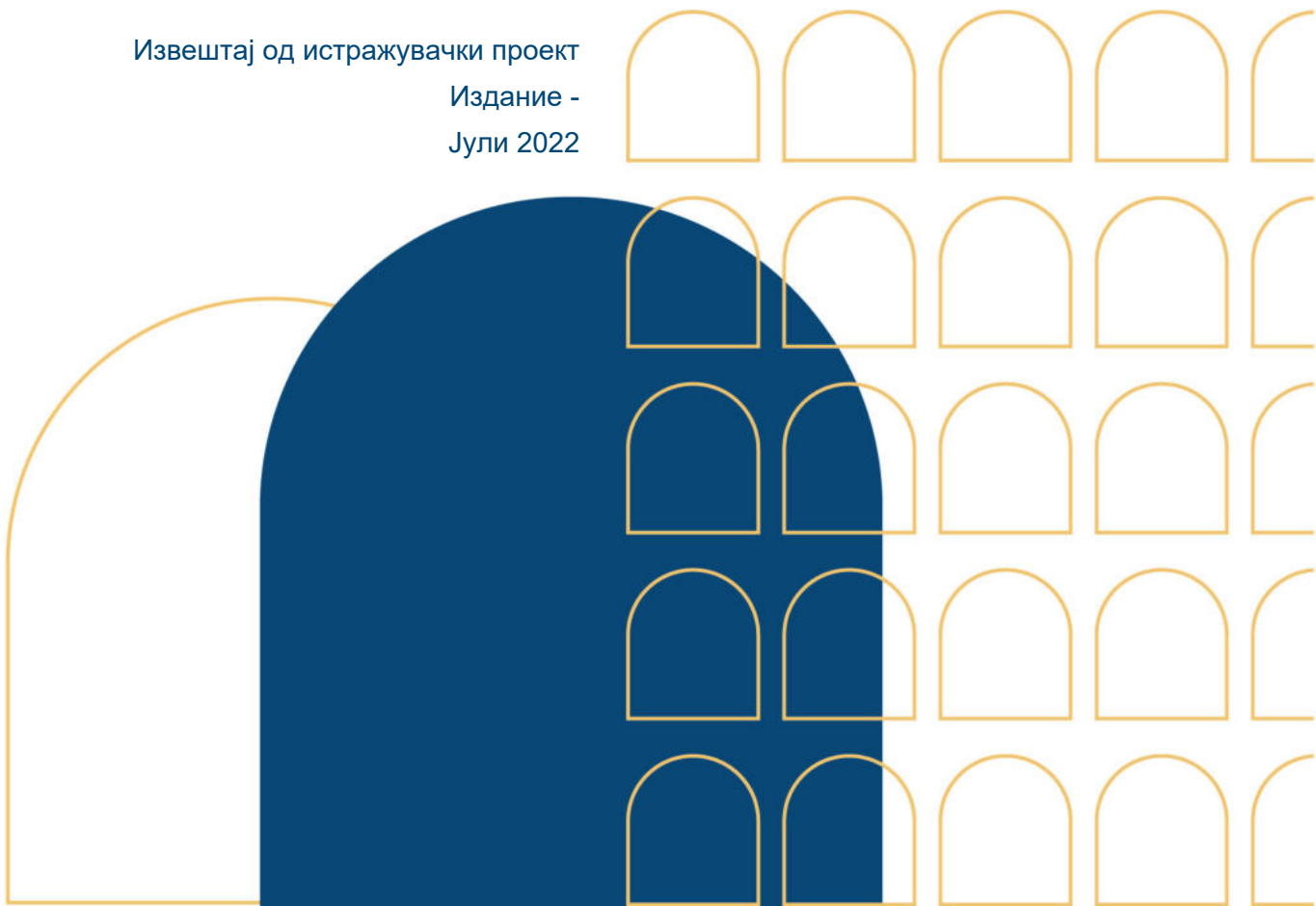
Игор Мицевски, Институт за истражување на општествениот развој - ПЕСИС

Снежана Трпевска, Институт за истражување на општествениот развој - ПЕСИС

Извештај од истражувачки проект

Издание -

Јули 2022

Содржина

1.	За проектот	4
1.1.	Преглед на проектот	4
1.2.	Методолошка белешка	4
2.	Вовед	6
3.	Резултати од анализата: проценка на ризиците на медиумскиот плурализам	8
3.1.	Фундаментална заштита (32% - Низок ризик)	10
3.2.	Плуралност на пазарот (62% - Среден ризик)	12
3.3.	Политичка независност (49% - Среден ризик)	15
3.4.	Социјална инклузивност (56% - Среден ризик)	18
4.	Плурализам во онлајн опкружувањето: проценка на ризиците	21
5.	Заклучоци	24
6.	Белешки	26
7.	Користена литература	36
	Анекс I. Национален тим	
	Анекс II. Група на експерти	

© European University Institute 2022

Содржина и поглавја © Игор Мицевски, Снежана Трпевска, 2022

Овој труд е публикуван од European University Institute,
Robert Schuman Centre for Advanced Studies.

Овој текст може да се користи само за лични истражувачки цели. За секое
размножување на текстот за други цели, било во печатена или електронска форма,
мора да се побара согласност од авторите. Доколку текстот се цитира, треба да се
наведат целосните имиња на авторите, уредниците, насловот, годината и издавачот.

Барањата треба да се упатуваат на: cmprf@eui.eu

Ставовите изнесени во оваа публикација ги изразуваат гледиштата на авторите, а не
на European University Institute.

The English version of this report prevails over the translation in national language.

Centre for Media Pluralism and Media Freedom
Robert Schuman Centre for Advanced Studies

Извештај од истражувачки проект -
RSC / Centre for Media Pluralism and Media Freedom
Објавено во Јули 2022

European University Institute
Badia Fiesolana
I – 50014 San Domenico di Fiesole (FI)

With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union. The European Commission supports the EUI through the EU budget. This publication reflects the views only of the author(s) and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

1. За проектот

1.1. Преглед на проектот

Мониторот на Медиумскиот Плурализам (ММП) е истражувачка алатка дизајнирана со цел да се идентификуваат потенцијалните ризици за медиумскиот плурализам во земјите членки на Европската унија, имајќи го предвид и онлајн и офлајн информативното опкружување. Овој наративен извештај е изготвен во рамки на имплементацијата на МПМ спроведена во 2020 година, како дел на проектот финансиран од подготвителна акција на Европскиот парламент. Истражувањето е спроведено во 27 земји членки на ЕУ, Албанија, Црна Гора, Северна Македонија, Србија и Турција, со финансиска поддршка што Европската унија му ја додели на Центарот за медиумски плурализам и слобода на медиумите при Институтот на Европскиот универзитет (Centre for Media Pluralism and Media Freedom – European University Institute).

1.2. Методолошка белешка

Центарот за медиумски плурализам од Фиренца (ЦМПФ) соработуваше со искусни независни истражувачи, чијашто задача беше да ги соберат податоците и да подготват наративни извештаи, освен во Италија каде собирањето на податоците го спроведе самиот тим на ЦМПФ. Истражувањето е засновано врз стандардизиран прашалник и соодветни насоки изготвени од ЦМПФ.

Во Република Северна Македонија, ЦМПФ соработуваше со д-р Снежана Трпевска и м-р Игор Мицевски (Институт за истражување на општествениот развој РЕСИС), кои ги собраа податоците, ги оценија и интерпретираа варијаблите во прашалникот и ги интервјуираа релевантните експерти. Наративниот извештај беше прегледан од тимот на ЦМПФ. Покрај тоа, за да се обезбедат точни и веродостојни наоди, одговорите на одделни прашања беа прегледани и од група национални експерти (види Анекс 2 – листа на експерти).

Ризиците за медиумскиот плурализам беа истражени во четири главни тематски области, кои ги опфаќаат главните прашања поврзани со ризиците за медиумскиот плурализам и медиумските слободи: Фундаментална заштита, Плуралност на пазарот, Политичка независност и Социјална инклузивност. Резултатите се темелат врз проценка на определен број индикатори за секоја тематска област (види Табела 1).

Мониторот не ја разгледува дигиталната димензија како изолирана област, туку како испреплетена со традиционалните медиуми и со постоечките принципи на медиумскиот плурализам и слободата на изразувањето. Сепак, Мониторот дозволува да се извлече посебна проценка на ризиците специфични за дигиталниот домен и, оттаму, наративниот извештај содржи посебна анализа на ризиците во дигиталното информативно опкружување.

Резултатите за секој домен и индикатор се презентирани на скала од 0 до 100%. Вредностите меѓу 0 и 33% се сметаат за низок ризик, меѓу 34 и 66% се среден ризик, а меѓу 67 и 100% се висок ризик. На ниво на индикатори, вредноста 0 се рангира како 3%, а вредноста 100 како 97%, со цел при проценката да се избегне тотално отсуство или извесен степен на ризик.

Фундаментална заштита	Плуралност на пазарот	Политичка независност	Социјална инклузивност
Заштита на слободата на изразување	Транспарентност на медиумската сопственост	Политичка независност на медиумите	Пристап на малцинствата до медиумите
Заштита на правото на информации	Концентрација на информативните медиуми	Уредувачка автономија	Пристап до медиумите на локалните/регионалните заедници и медиуми на заедницата
Новинарска професија, стандарди и заштита	Концентрација на онлајн платформите и заштита на конкуренцијата	Аудиовизуелни медиуми, онлајн платформи и избори	Пристап на жените до медиумите
Независност и ефикасност на медиумскиот регулатор	Одржливост на медиумите	Државно регулирање на ресурсите и поддршката на медиумскиот сектор	Медиумска писменост
Универзален досег на традиционалните медиуми и пристап до интернет	Комерцијални влијанија и влијание на сопствениците врз уредувачката политика	Независност во управувањето и финансирањето на јавниот сервис	Заштита од нелегални и штетни содржини

Табела 1: Области и индикатори на МПМ (Монитор на медиумскиот плурализам)

Напомена: Содржината на извештајот не ги рефлектира нужно гледиштата на ЦМПФ и на Европската комисија, ниту пак мора да ги отсликува ставовите на членовите на Групата експерти. Таа ги претставува само гледиштата на националниот истражувачки тим кој го спровел собирањето на податоците и го напишал извештајот. Поради дополнувањата и подобрувањата на прашалникот, вредностите на МПМ21 може да не се целосно споредливи со претходните изданија на МПМ. За повеќе детали види го извештајот на ЦМПФ за МПМ2021, достапен на: <http://cmpf.eui.eu/media-pluralism-monitor/>

2. Вовед

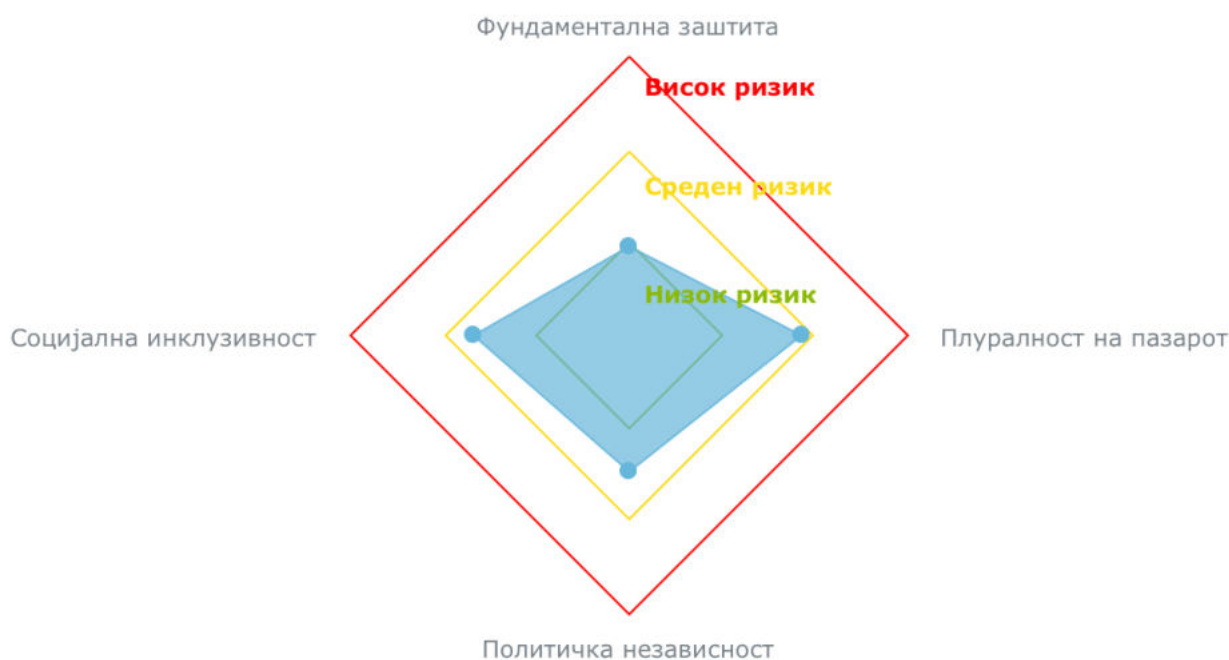
- **Основни податоци за земјата, етничка структура, јазици.** Земјата зафаќа територија од 25.713 квадратни километри. Според резултатите од последниот Попис спроведен во 2021 година, вкупното резидентно население во земјата изнесува 1.836.713 жители.^[1] Етничката структура на резидентното население во државата е следна: 58,44% од населението се изјасниле како Македонци, 24,30% како Албанци, 3,86% како Турци, 2,53% како Роми, 0,47% како Власи, 1,30% како Срби, 0,87% како Бошњаци, 7,2% не се изјасниле според етничката припадност^[2], а преостанатите 0,26% се од друга етничка припадност. Македонскиот е официјален јазик на целата територија, додека албанскиот е исто така официјален во институциите на централно ниво и во 25 од вкупно 80 општини и во главниот град Скопје.
- **Економска состојба.** Во својот редовен економски извештај за Западен Балкан, Светската банка нагласи дека целиот регион, вклучително и Северна Македонија, „закрепнува од рецесијата предизвикана од Ковид-19 во 2020 година, дури и побрзо од предвидувањата во 2021 година“^[3]. За 2021 година економскиот раст на Северна Македонија беше проектиран со стапка од 4,6 отсто, но сепак закрепнувањето беше оценето како бавно и крeвко. Рецесијата во 2020 година и нејзините последици предизвикаа многу нарушувања на пазарот на трудот. Невработеноста кај младите се зголеми на 37,7 отсто во 2021 година, или за 5,4 процентни поени повеќе од јуни 2020 година, што дополнително ги влоши изгледите за вработување на младите. Континуираните мерки на Владата за поддршка помогнаа да се ублажи влијанието на кризата врз домаќинствата и фирмите, но дополнително го зголемија јавниот долг. Северна Македонија ја подобри својата позиција на Индексот на перцепција на корупцијата за 2021 година – додека во 2020 година беше рангирана на дното на листата за Западен Балкан, во 2021 година заедно со Косово (на 87-мо место со 39 поени) беше рангирана зад Црна Гора како највисоко рангирана земја од Западен Балкан (на 64-то место, со 46 бодови). Србија е рангирана на 96-то место со 38 бодови, а Албанија и Босна и Херцеговина на 110-то место со 35 бодови.^[4]
- **Политичка ситуација.** По речиси две децении политизирање на процесот заради етно-политички цели, во септември 2021 година задоцнетиот Попис на населението беше конечно спроведен. Локалните избори одржани во октомври завршија со огромен пораз на владејачкиот Социјалдемократски сојуз на Македонија (СДСМ), што ја предизвика оставката на премиерот Заев и создаде политичка неизвесност и контроверзии околу создавањето на новата коалициска влада. Неподготвениот здравствен систем, високата стапка на смртност од Ковид-19, корупциските скандали во кои беа вклучени високи владини функционери, пожарот во модуларната болница за Ковид-19 во Тетово и последователното одбивање на премиерот Заев да ја прифати оставката на министерот за здравство веројатно беа насобраните причини што доведоа до драстично намалена поддршка за СДСМ на локалните избори. Освен тоа, дополнителното одложување на одлуката на ЕУ за отворање на пристапните преговори за Северна Македонија резултираше со натамошен пад на кредибилитетот на ЕУ кај населението. Претходно, во март 2020 година, Советот на ЕУ одлучи да ги отвори долгоочекуваните пристапни преговори, но непосредно пред првата меѓувладина конференција планирана за ноември 2020 година, Бугарија го блокираше усвојувањето на преговарачката рамка поради прашања поврзани со идентитетот и историјата.
- **Медиумски пазар.** Иако земјата е мала, а нејзината економија прилично слаба, медиумскиот

пазар е многу фрагментиран во однос на бројот на медиуми. На *телевизискиот* пазар јавниот сервис емитува 5 ТВ сервиси, а постојат и 44 приватни ТВ станици на различни нивоа: 5 терестријални телевизии на државно ниво, 4 кабелски телевизии на државно ниво, 2 сателитски телевизии на државно ниво, 6 терестријални телевизии на регионално ниво, 12 кабелски телевизии на регионално ниво и 15 кабелски телевизии на локално ниво. *Радискиот* пазар е исто така многу фрагментиран: покрај јавниот радиодифузен сервис со 3 радиски сервиси, радио-програма емитуваат и 62 комерцијални и 4 непрофитни радио-станции. Во комерцијалниот радиски сектор има 4 станици на државно ниво, 17 на регионално и 42 на локално ниво. Во секторот за *печатени* медиуми има: 5 дневни весници, 2 неделника и најмалку 10 други периодични изданија. За секторот на *онлајн* медиумите, нема прецизни податоци, но бројот на дигитални домашни информативни медиуми се проценува меѓу 150 и 200. Според Агенцијата за електронски комуникации, вкупниот број на претплатници на различни ТВ платформи во третиот квартал од 2021 година изнесувал 423.915, од кои: 49.28% биле претплатени на кабелска платформа, 35.03% на IPTV платформа, 9.97% на DVBT платформа, а 5,72% на сателитска платформа. Во 2021 година не се спроведени нови истражувања на публиката. Објавените податоци од крајот на 2020 година за за навиките на информирање на публиката покажуваа дека помладите возрасни групи (15-18, 19-29 и 30-39) доминантно се информираат од интернет (од 80% до 85%).^[5]

- **Регулаторно опкружување.** Во текот на 2021 година немаше измени во законската регулатива. Во Собранието не беше спроведена постапката за именување на новите членови на Советот на Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и на Советот на МРТ (Јавниот радиодифузен сервис), иако тоа беше еден од предусловите за продолжување на медиумските реформи. Исто така, до крајот на годината Собранието не ги донесе ниту очекуваните измени на Кривичниот законик, ниту измените на Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда. Измените во Кривичниот законик имаат за цел да ја зголемат безбедноста на новинарите во земјава, а со измените на Законот за граѓанска одговорност за клевета и навреда, овој закон требаше да стане поповолен за новинарите, во смисла на намалување на надоместоците за нематеријална штета. Дополнително, ресорното министерство сè уште не ја започна процедурата за усогласување на националното законодавство со Директивата на ЕУ за аудиовизуелни медиумски услуги. Владата иницираше измени на Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги со цел повторно да се воведат државно рекламирање, но предлогот беше повлечен по реакциите на новинарските здруженија и експертите.

3. Резултати од анализата: проценка на ризиците на медиумскиот плурализам

Република Северна Македонија: Области на ризик на медиумскиот плурализам

JS chart by amCharts

CEMI
CENTRE FOR MEDIA
PLURALISM AND
MEDIA FREEDOM
MPM 2022

По брзото непобитно подобрување на состојбата со медиумскиот плурализам во Северна Македонија, поттикнато од целокупната демократска трансформација по 2017 година - сега е очигледно дека реформските процеси се во застој, а во некои сегменти дури и назадуваат. Реформскиот замор, клиентелистичките притисоци од политичкиот домен кон медиумите (и обратно) и внатрешните партиско-политички конфронтации, заедно со структурните притисоци кои не се ексклузивни само за Северна Македонија - како што се дезинформациите и мисинформациите (погрешните информации) во јавната сфера, засилени од здравствените предизвици поврзани со КОВИД 19, сето ова влијае врз оценката дека на медиумскиот систем во оваа земја му треба нов поттик за конструктивни промени.

Фундаментална заштита (32%). Законските гаранции за слободата на изразување и за правото на информирање се воспоставени и генерално се почитуваат во праксата. Се забележува одредено назадување во практикувањето на слободата на изразување, но истовремено има подобрувања во доменот на реалната заштита на правото на информирање. Заштитата на новинарските извори е широко признаена и главно се почитува во праксата. Регулаторното тело има поголема независност во споредба со периодот пред 2017 година. Законските одредби за универзалниот досег на традиционалните медиуми и пристапот до Интернет се задоволителни, иако Северна Македонија треба да направи повеќе во однос на просечната брзина на интернет конекцијата.

Плуралност на пазарот (62%). Концентрацијата на сопственоста и транспарентноста на дигиталните информативни медиуми сè уште не се регулирани, иако во реалноста има вистинско подобрување во овој домен бидејќи Централниот регистар ги направи јавно достапни податоците за вистинските сопственици на онлајн медиумите. Значително се зголемени ризиците во доменот на

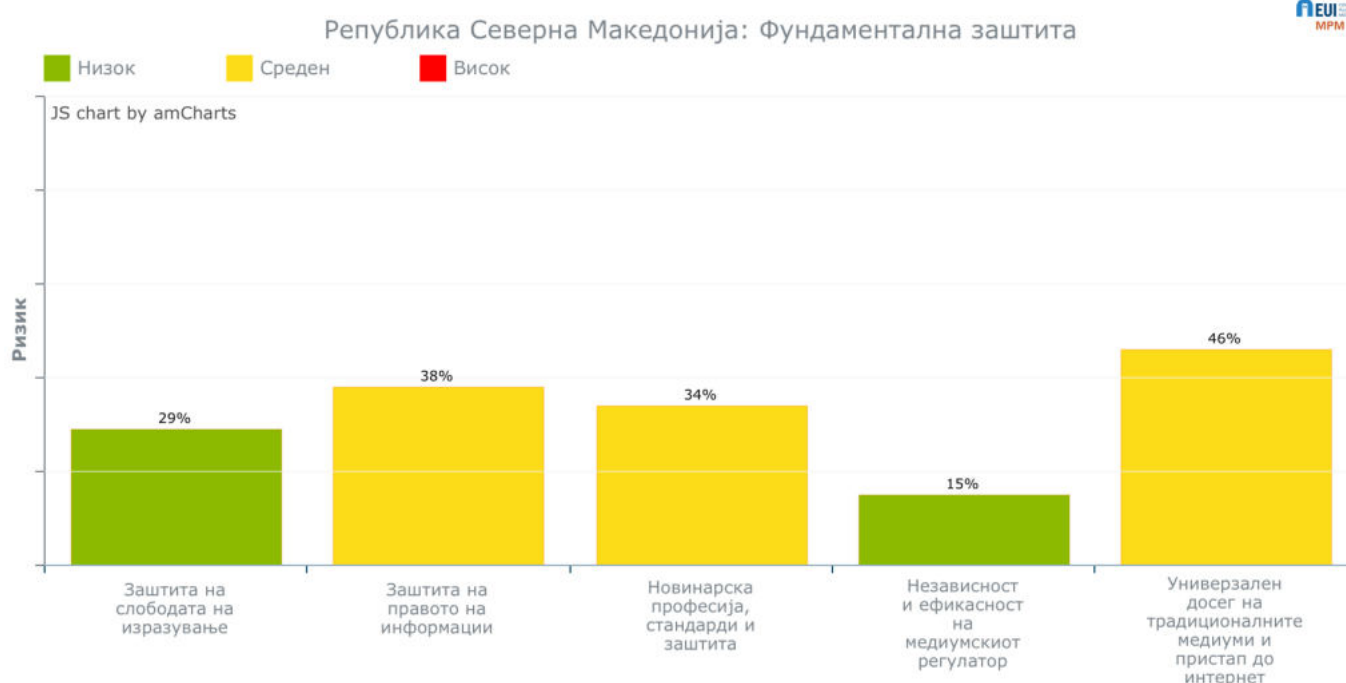
концентрацијата на онлајн платформите и заштитата на конкуренцијата, поради недоволниот капацитет на релевантната институција да ги следи можните случаи на медиумска концентрација во онлајн медиумскиот сектор и да ги спроведува законските одредби за заштита на конкуренцијата во овој домен. Одржливоста на медиумите е сè уште кривка, без оглед на благото подобрување.

Политичка независност (49%). Во споредба со минатата година, ризикот во оваа област не е променет. Во ова клиентелистичко општество упорно опстојуваат некои врски меѓу политичките актери и традиционалните медиуми, што претставува реален ризик за политичката независност на медиумите. Неформалното поврзување продолжува и покрај фактот што постојат законски утврдени заштитни мерки насочени кон зачувување на политичката независност на печатените и на радиодифузните медиуми. Постојните механизми за саморегулација не се доволно силни за да се спротивстават на клиентелистичките трендови. Има очигледни слабости во законите и во практиката во однос на партиско-политичкото рекламирање во медиумите што се плаќа со средства од државниот буџет и недостигот на транспарентност во трошењето за партиско-политичките кампањи на онлајн платформите. Постои видлив ризик и во однос на распределбата на средствата од општинските буџети во локалните медиуми, и покрај законската забрана за каква било форма на државно рекламирање. Финансирањето на јавниот сервис не ја обезбедува неговата целосна стабилност и независност, а именувањето на членовите на надзорниот орган е блокирано во Собранието поради отсуството на „политички“ консензус.

Општествена инклузивност (56%). Ризикот во оваа област е речиси ист како лани, кога изнесуваше 58%. Постојат одредени ризици во однос на пристапот на најмалите културални малцински заедници до медиумите. Ова се однесува и на приватните медиуми и на јавниот радиодифузен сервис. Заедниците надвор од главниот град се исто така изложени на поголем ризик во однос на пристапот до квалитетни програми бидејќи медиумите на заедницата се недоволно развиени, додека локалните и регионалните приватни медиуми се неодржливи. Ризикот е малку зголемен во 2021 година во однос на пристапот до медиумите за жените, поради нивната помала застапеност во раководните позиции на приватните ТВ куќи. Вештините за медиумска и дигитална писменост на целото население се малку развиени, а медиумската писменост сè уште не е дел од формалната образовна програма, иако во изминатата година беа направени значајни чекори во таа насока.

3.1. Фундаментална заштита (32% - Низок ризик)

Индикаторите за Фундаменталната заштита го претставуваат регулаторниот столб на медиумскиот сектор во секоја современа демократија. Тие мерат определен број потенцијални области на ризик, вклучувајќи го постоењето и ефективноста во спроведувањето на законските гаранции за слободата на изразувањето и правото на информации; статусот на новинарите во секоја земја, вклучително и нивната заштита и работните услови; независноста и ефективноста на националните регулаторни тела кои имаат надлежност да го регулираат медиумскиот сектор и досегот на традиционалните медиуми и пристапот до Интернет.

Проценката на индикаторот **Заштита на слободата на изразување** укажува на низок ризик (29%). Меѓутоа, ризикот е зголемен во споредба со оној во извештајот за 2020 година кога беше 18%. Промената главно се должи на неколку документирани прекршувања на слободата на изразувањето во текот на кампањата за локалните избори во 2021 година и неспособноста на Јавното обвинителство да реагира навремено во овие случаи.^[6] И покрај тоа, правните гаранции за заштита на слободата на изразувањето, офлајн и онлајн, се вградени во Уставот и законите^[7], ограничувањата се јасно дефинирани и насочени кон остварување легитимни цели, во согласност со членот 10 (2) од Европската конвенција за човекови права. Генерално, овие гаранции се почитуваа во практиката бидејќи државата се воздржуваше од обиди за ограничување на правото на слободен говор. Постојат правни лекови што граѓаните можат да ги применат во случај да им биде ограничено ова право. Сепак, извесно ниво на ризик постои поради отсуството на ефективни механизми за следење и мерење на квалитетот на судските одлуки во овој домен^[8]. Онлајн платформите, агрегаторите за вести и информативните онлајн портали се недоволно транспарентни во однос на

правилата за отстранување и филтрирање содржини, што исто така е ризик во врска со овој индикатор.

Ризикот за индикаторот **Заштита на правото на информации** е 38%, што е подобрување во споредба со оценката за 2020 година, кога ризикот беше проценет со 50%. Оваа промена главно се должи на континуираните, но сепак недоволни активности за подигнување на свеста што ги спроведуваа антикорупциските власти и граѓанските организации за прашањето на заштитеното пријавување. Правото на пристап до информации е признаено во Уставот и во Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер^[9], ограничувањата се јасно дефинирани во согласност со меѓународните стандарди и постои механизам за жалба кој е ефективен^[10]. Сепак, главните ризици овде произлегуваат од фактот што иако земјата има усвоено правна рамка за заштита на укажувачите, таа сè уште недоволно се имплементира и бројот на поднесени пријави до релевантните тела е сè уште многу мал.^[NOTA_1673]

Индикаторот **Новинарска професија, стандарди и заштита** укажува на среден ризик од 34% - благо назадување во споредба со ризикот од 30% во извештајот за 2020 година. Ваквиот резултат најмногу се должи на трите пријавени случаи на SLAPP тужби^[NOTA_1674] против новинари – од кои две се поднесени од опозициска политичка партија, а една од државна институција. И покрај тоа, сè уште важи општата оценка – дека заштитата на новинарските извори е широко признаена и главно се почитува во практиката, а регулативата за заштита на личните податоци^[NOTA_1675] содржи и исклучок во однос на слободата на изразување и новинарските активности. Главните ризици и натаму се во неколку точки: земјата нема законска рамка против SLAPP (anti-SLAPP framework), условите за работа на новинарите се многу неповолни^[14], сè уште се присутни онлајн закани против новинари^[15], а механизмите за нивно санкционирање се слаби или неефикасни^[16]. Сепак, новинарите и нивните здруженија уживаат многу поголема слобода во споредба со периодот пред 2016 година. Исто така, не се документирани сериозни физички напади врз новинари и медиуми и немало убиства, арбитражни апсења или затворања на новинари.

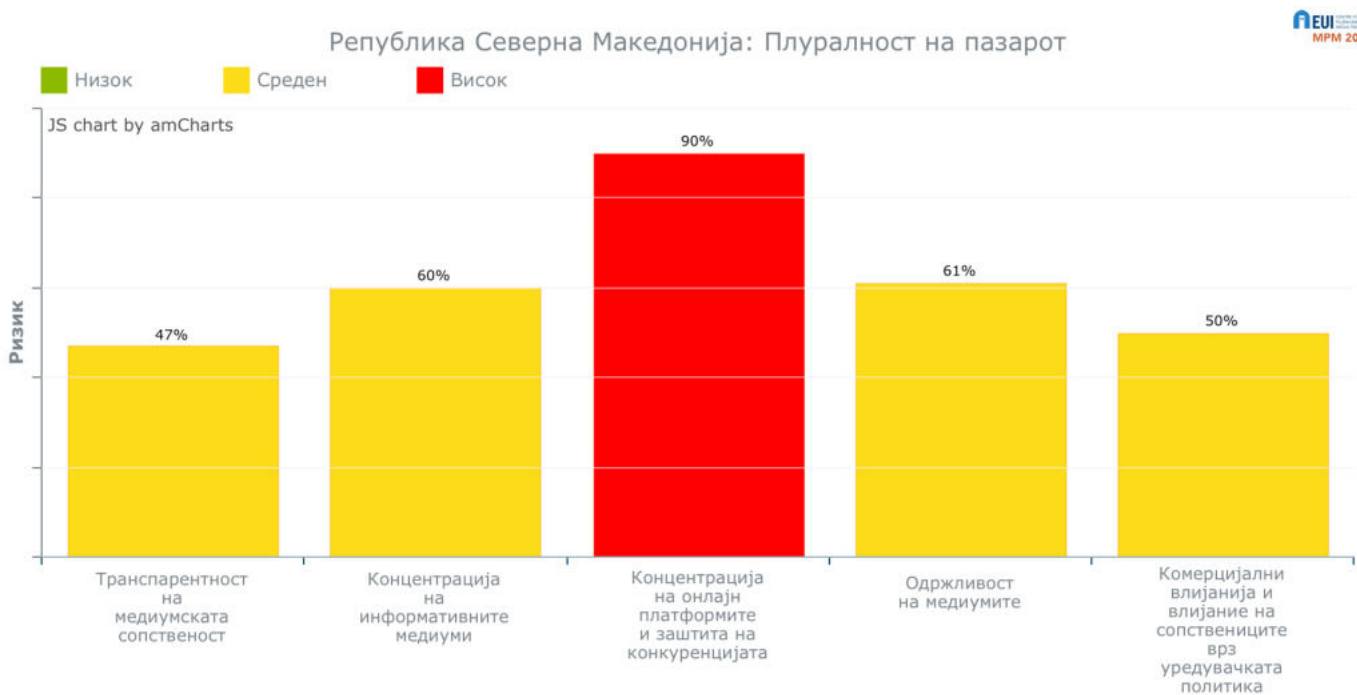
Ризикот за **Независноста и ефективноста на медиумскиот регулатор** е низок (15%). Процедурата за именување на членовите на ова тело е замислена за да ја сведе на минимум можноста од влијанија^[17], неговите надлежности и овластувањата за изрекување санкции се јасно дефинирани, а постои и механизам на жалба што е доста ефективен. Генерална оценка е дека во 2021 година регулаторот ги користеше своите овластувања на независен и транспарентен начин. Ова јавно тело и натаму беше отворено за соработка со невладините организации и другите актери, особено во неговите напори да го подигне нивото на медиумска писменост кај граѓаните и да го зголеми пристапот до медиумите на лицата со сетилна попреченост. Сепак, постои ризик бидејќи уште од 2018 година Владата на регулаторот му исплаќа помалку средства^[18] од процентот предвиден со Законот, а и постапката за избор на членовите на Советот сè уште беше блокирана во Собранието поради отсуството на консензус меѓу главните политички партии.

Индикаторот **Универзален досег на традиционалните медиуми и пристап до интернет** е проценет со ризик од 46%. Универзалноста на техничкото покривање на програмите на јавниот медиумски сервис е законски загарантирана, а нивниот пренос се обезбедува преку дигиталните терестријални предаватели, кабелските мрежи и преку IPTV платформата. Според Државниот завод за статистика широкопојасниот интернет е достапен широм целата земја – речиси 80% од вкупниот број домаќинства имаат пристап до интернет, а од нив 70% имаат широкопојасен интернет^[19]. Меѓутоа, просечната брзина на интернет конекцијата во Северна Македонија е сè уште пониска во

споредба со многу други земји, што го зголемува ризикот. Според податоците на Светската лига за широкопојасен интернет (Worldwide Broadband Speed League) за 2021 година, Северна Македонија е рангирана малку подобро одошто во 2020-та година, на 107-то место, со просечна брзина (mean download speed) од 15.38Mbps.

3.2. Плуралност на пазарот (62% - Среден ризик)

Индикаторите за Плуралноста на пазарот го испитуваат постоењето и ефективноста на одредбите за транспарентноста на медиумската сопственост и на правилата во регулацијата и саморегулацијата против комерцијални влијанија и влијанијата на сопствениците врз уредувачките содржини. Покрај тоа, тие ги проценуваат ризиците поврзани со пазарната концентрација во продукцијата и дистрибуцијата на вестите: кај продукцијата, посебно се разгледува хоризонталната концентрација во секој сектор како и дијагоналната концентрација меѓу различни сектори; кај дистрибуцијата, се проценува улогата на онлајн платформите како 'порти' на вестите, концентрацијата на пазарот на онлајн огласување и спроведувањето на конкурентската политика и регулаторните механизми во заштитата на информацискиот плурализам. Натаму, се оценува и одржливоста на пазарот на информативни медиуми.

Индикаторот **Транспарентност на медиумската сопственост** е проценет со среден ризик од 47%, што е подобрување во споредба со состојбата во 2020 година кога ризикот беше проценет на 59%. Промената најмногу се должи на зголемената фактичка транспарентност на сопственоста на традиционалните и дигиталните медиуми во земјава.^[20] Сепак, правното опкружување во кое работат медиумите остана непроменето - иако Законот за медиуми содржи обврски за транспарентност на сопственоста на аудиовизуелните и печатените медиуми, не постои законска обврска за дигиталните медиуми, поради што овој индикатор е оценет со среден ризик.^[21] Аудиовизуелните и печатените медиуми редовно ги објавуваат податоците за сопственоста, а регулаторното тело може да изрече санкција во случај на непочитување на обврската. Исто така, повеќето од членките на доброволниот

Регистар на професионални онлајн медиуми во земјава ја почитуваат својата етичка обврска да ги објавуваат податоците за сопственоста на нивните веб-страници.

Индикаторот **Концентрација на информативните медиуми** е проценет со ризик од 60%. Во овој домен постои доста голема загриженост, бидејќи медиумските закони не содржат одредби кои поставуваат ограничувања за концентрацијата на сопственоста на дигиталните медиуми. Покрај тоа, нема релевантно тело кое врши надзор на ова прашање – Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги е овластена само за радиодифузните медиуми. Постојниот Закон за медиуми содржи детални правила за радиодифузниот сектор и забранува концентрација помеѓу радиодифузијата и дневните весници. Меѓутоа, медиумските експерти ги сметаат овие одредби како рестриктивни и застарени; поради тоа, тие претставуваат пречка за развојот на медиумскиот сектор - во смисла дека го попречуваат неговото окрупнување и оневозможуваат овој сектор да стане економски одржлив.^[22]

Индикаторот **Концентрација на онлајн платформите и заштита на конкуренцијата** сигнализира исклучително високо ниво на ризик – во овој домен тој е 90%. Оваа проценка значи влошување во однос на состојбата во 2020 година, кога ризикот беше проектиран на 80%. Клучната точка за загриженост е недостигот на капацитет и немоќта на Комисијата за заштита на конкуренцијата, телото кое врши надзор на овој домен, да ги следи можните случаи на медиумска концентрација во новиот променлив екосистем на даватели на медиумски услуги и на дигитални посредници и во пазарот на дигиталното рекламирање. Генерално, прашањата на конкуренцијата се регулираат во Законот за заштита на конкуренцијата кој го опфаќа и кластерот на дигиталните медиуми. Меѓутоа, има недостиг на знаење, на веродостојни податоци и на инструменти за решавање на овој проблем^[23]. Дигиталните информативни медиуми се соочуваат со силна конкуренција од агрегаторите на вести и социјалните мрежи^[24], а во конкурентската и регулаторната политика сè уште нема промени во насока на справување со овие предизвици. Останува и фактот дека уделот на онлајн медиумите во вкупните приходи од онлајн рекламирањето е сè уште голема непозната – на пазарот на дигиталното рекламирање не е спроведено никакво истражување на конкурентските односи меѓу платформите и дигиталните информативни медиуми. Северна Македонија треба допрва во своето национално законодавство да ја транспонира Директивата (ЕУ) 2019/790 на Европскиот парламент, која се однесува на авторските права и сродните права - така што, издавачите на медиуми се сè уште изложени на ризик поради тоа што не постои практика дигиталните платформи да им даваат надоместок за содржините.

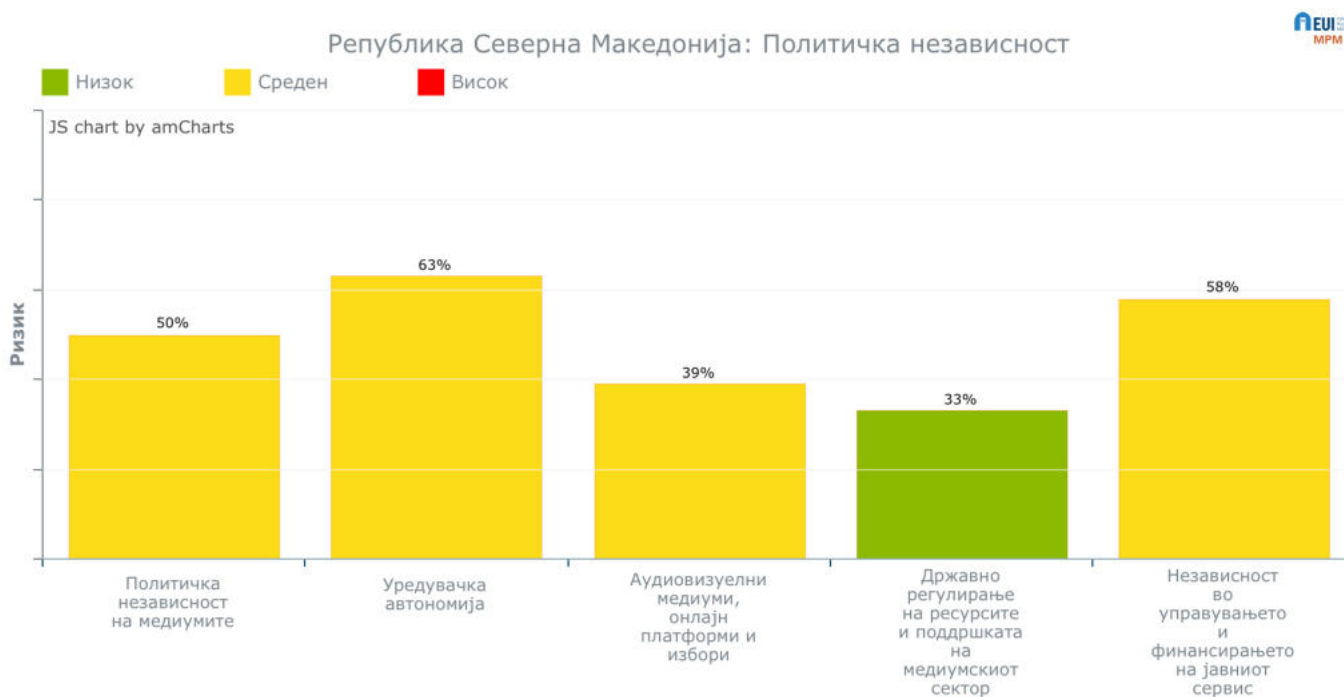
На скалата на ризик, индикаторот **Одржливост на медиумите** е проценет со 61%. Овој резултат од проценката на ризикот е оптимистички од оној проценет во 2020 година, кога ризикот беше проектиран на 77%. Промената е во позитивна насока и покрај тоа што приходите од реклами во аудиовизуелниот сектор постојано се намалуваа во изминатите години, откако претходно беа вештачки „надуени“ со буџетски финансираните кампањи во периодот на владеењето на полуавторитарната популистичка влада помеѓу 2006-2016 година^[25]. Нема достапни нови податоци за приходите од реклами на печатените и онлајн медиумите^[26]. Се потврдува дека ризикот во поглед на приходите од реклами постои и за локалните медиуми^[27]. Ефектите од кризата со COVID-19 беа очигледни во целиот економски екосистем што влијаеше и на приходите од реклами, но тешко е точно да се проценат ризиците во овој домен поради недостиг од прецизни податоци за приходите во различни медиумски сектори.^[28] Меѓутоа, она што е сигурно познато е дека дигиталните домашни информативни медиуми привлекуваат помалку приходи од забавните дигитални медиуми, агрегаторите на вести и социјалните мрежи. Тоа негативно се одразува на и онака лошата економска

состојба на новинарите ^[29]. Ситуацијата е непроменета во однос на 2020 година, бидејќи синдикатите информираа за одредени намалувања на платите во некои медиуми. Сепак, бројот на вработени новинари во медиумите останува ист. Шема за финансиска поддршка (директни субвенции) постои само за печатените медиуми ^[30], додека за ублажување на негативните последици од пандемијата Владата и медиумскиот регулатор во 2021 година доделија и индиректни субвенции за сите радиодифузери ^[31].

Индикаторот **Комерцијални влијанија и влијание на сопствениците врз уредувачката политика** во 2021 година е проценет со ризик од 50%. Постојниот Закон за медиуми содржи одредби за заштита на работната позиција на новинарите во нивните медиумски организации ^[32]. Меѓутоа, во пракса, повеќето новинари работат во несигурно и ризично опкружување. Не е реткост новинарските професионални здруженија да регистрираат случаи на новинари кои немаат потпишано договори за работа. Според Законот за медиуми, сите издавачи беа обврзани да донесат општ акт со кој се регулираат односите меѓу издавачот на медиумот, уредниците и новинарите и да побараат мислење од редакцијата пред да го именуваат главниот уредник ^[33]. Само неколку приватни медиуми имаат усвоено таков општ акт и во пракса ги консултираат редакциите при именувањето на главниот уредник ^[34]. Правилата на Кодексот на новинарите се дизајнирани за да спречат комерцијални и деловни влијанија врз новинарите. Меѓутоа, во реалноста често се случува комерцијалните интереси на сопствениците да играат одлучувачка улога во обликувањето на уредувачката политика.

3.3. Политичка независност (49% - Среден ризик)

Индикаторите за Политичката независност проценуваат дали постојат и колку се ефикасни регулаторните и саморегулаторните механизми за заштита од политичка пристрасност и политички влијанија врз продукцијата, дистрибуцијата и пристапот до вестите. Поконкретно, оваа област се обидува да го оцени влијанието на државата и, генерално, на политиката врз функционирањето на медиумскиот пазар и независноста на јавните медиумски сервиси. Натаму, областа се занимава со постоењето и ефективноста на (само) регулацијата во обезбедувањето уредувачка независност и со достапноста до плурални политички информации и гледишта, особено за време на избори.

Проценката на ризикот за индикаторот **Политичка независност на медиумите** е проектирана на 50%, што укажува на мало назадување во однос на 2020 година кога ризикот беше 40%. Всушност, во текот на 2021 година во овој домен имаше мали промени - разликата во резултатот најмногу се должи на преоценувањето на состојбата со независноста на неколкуте печатени медиуми и новински агенции. Имено, некои од петте печатени изданија се под одредено влијание на политички центри на моќ^[35], што се одразува врз проценката на ризикот без оглед на незначителното влијание на овие весници врз јавното мислење. Дополнително, ризикот во оваа област е видлив и поради фактот што гаранциите за политичката независност на новинските агенции не се вградени во конкретниот Закон за медиуми. Според тоа, оваа проценка не се должи на реалното влијание, туку на слабостите во законската регулатива со која се уредува овој домен. Другите прашања се исти како и во претходниот извештај: законски одредби за спречување на судирот на интереси меѓу сопствениците на медиумите и државните функционери, партиските групи и политичарите постојат само за аудиовизуелните медиуми; нема примери сопственици на медиуми да се истовремено и членови на политички партии. Меѓутоа, сопствениците на некои од највлијателните (особено радиодифузните) медиуми постојано настојуваа да воспостават врски со владејачките политички партии со цел да ги остварат своите интереси, па дури и да вршат притисок и да ја условуваат Владата ветувајќи ѝ

политичка поддршка, во замена за економска добивка. Политичкиот паралелизам е сè уште доминантна карактеристика на медиумскиот систем ^[36].

Ризикот кај индикаторот **Уредувачка автономија** останува 63%. Законските гаранции чија цел е да се спречи политичкото влијание при назначувањето уредници во печатените медиуми сè уште се на сила, но некои одредби се нејасни и необврзувачки ^[37], додека за аудиовизуелните медиуми независноста на уредувачката политика е еден од основните принципи предвидени во Законот ^[38]. Меѓутоа, како трајна карактеристика на секој клиентелистички политички систем, главните уредници на повеќето влијателни медиуми настојуваат да се во блиски односи со сопствениците на медиумите и ги користат овие врски за остварување на нивните политички и деловни интереси. Кодексот на новинарите содржи правила според кои дистанцата од политичките актери е императив за новинарите, но оваа одредба често се прекршува, особено од професионалците во онлајн медиумите ^[39]. За воља на вистината - и погледнато од општа компаративно-историска перспектива - манифестацијата на овие врски е денес помалку изразена отколку што тоа беше случај пред политичката кристализација на настаните од 2017 година ^[40].

Индикаторот **Аудиовизуелни медиуми, онлајн платформи и избори** во 2021 година е маркиран со среден ризик од 39%. Оваа проценка е нешто повисока од проценката за 2020 година поради забелешката дека постојат очигледни недостатоци во законите и во практиката во однос на транспарентноста на трошењето на средствата за партиски кампањи на онлајн платформите. Според одредбите од Изборниот законик и од Законот за финансирање на политичките партии, политичките партии се обврзани на релевантните институции и надзорни тела да им доставуваат транспарентни извештаи за нивните трошоци во редовни периоди и за време на избори, вклучително и за средствата потрошени во медиумите. Меѓутоа, од последните ревизорски извештаи на Државниот завод за ревизија за локалните избори во 2021 година, како и од претходните ревизии, знаеме дека во пракса политичките партии ги заобиколуваат законските обврски, односно не ги прикажуваат издвоено трошоците за онлајн политичко рекламирање, туку го наведуваат само вкупниот износ за закупениот рекламен простор што им е исплатен на маркетинг агенциите ^[41]. Дополнително, ризикот произлегува и од тоа што ниту Изборниот законик, ниту кој било друг закон не содржат одредби за политичкото рекламирање на социјалните мрежи. Причината зошто ризикот за оваа област не е повисок е тоа што: законот содржи гаранции за непристрасноста на јавниот медиумски сервис и јавниот сервис фактички го подобрил квалитетот на вестите и актуелно-информативните програми во споредба со 2020 година ^[42]. Сепак, генерално, во оваа област се крие потенцијално голем ризик, на што редовно се жалат помалите политички партии, бидејќи постојните законски правила за распределба на партиско-политичкото рекламирање во приватните телевизиски и радиоски емитувачи не обезбедуваат еднакви услови за сите политички субјекти ^[43].

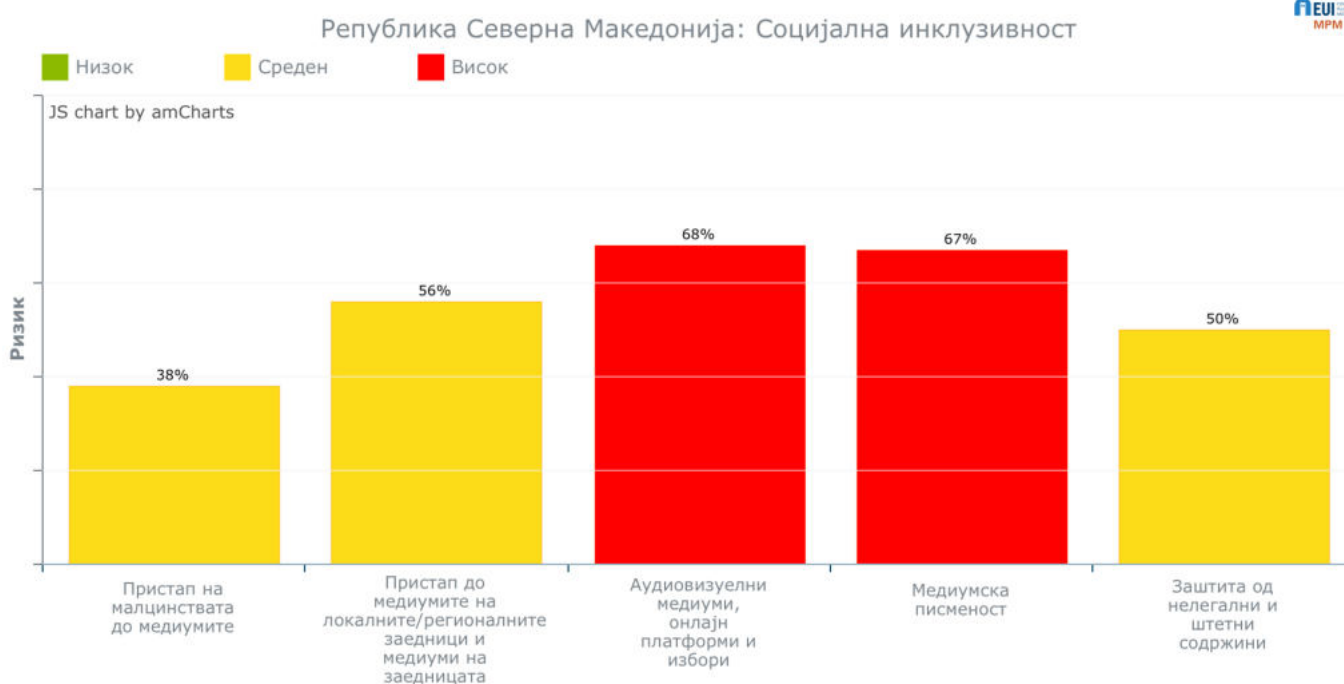
Индикаторот **Државно регулирање на ресурсите и поддршка на медиумскиот сектор** во 2021 година е проценет со низок ризик - 33%. Ова значи подобрување од претходната година кога беше проценет среден ризик од 46%. Промената најмногу се должи на фактот што: директните субвенции за печатените медиуми во 2021 година беа доделени врз основа на фер и транспарентни критериуми, а двете мерки од февруари 2021 година за обезбедување индиректни субвенции за медиумите поради кризата со Ковид-19, беа усвоени и имплементирани на фер и транспарентен начин ^[44]. Во текот на 2020 година, процесот на доделување индиректни субвенции на медиумите не беше доволно транспарентен. Идентификуван е значителен ризик во однос на распределбата на буџетските средства на медиумите на локално ниво. Иако Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги содржи одредба со која се забранува државното рекламирање во

аудиовизуелните медиуми, на локално ниво постои широко распространета практика на издвојување средства од буџетите на општините и на јавните претпријатија за услуги што за нив ги вршат локалните приватни медиуми. Овој процес е нетранспарентен и создава клиентелистичка поврзаност меѓу локалните власти и приватните медиуми на локално ниво.

Индикаторот **Независност во управувањето и финансирањето на јавниот сервис** е со среден ризик (58%). Иако законските гаранции за изборот на надзорните и раководните органи на јавниот сервис беа видно зајакнати со измените од 2018 година ^[45], во пракса изборот беше блокиран со години поради отсуство на 'политички' консензус. Ова го изложи на ризик и функционирањето на сите други раководни и надзорни позиции во јавниот сервис кои ги избира Советот. Дополнително, финансирањето на јавниот сервис во 2021 година сè уште не обезбеди негова стабилност и независност. Средствата доделени на МРТ на крајот беа намалени на околу 0,5%, иако потребниот износ за нејзиното ефикасно функционирање е проценет на 1% од Буџетот. Како резултат на тоа, приходите на МРТ во последните пет години беа во опаѓање, така што во 2020 година беа намалени за околу 5.7 милиони евра споредено со 2015 година ^[46]. Токму поради ова, во Извештајот за напредокот во 2021 година, Европската комисија нагласи дека "... Владата продолжи да го користи своето дискреционо право при распределбата на државните средства во радиодифузниот сектор, дополнително намалувајќи ги средствата за јавниот радиодифузен сервис, медиумскиот регулатор и јавното радиодифузно претпријатие, спротивно на барањата воведени во Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги." ^[47]

3.4. Социјална инклузивност (56% - Среден ризик)

Областа Социјална инклузивност се фокусира врз пристапот до медиумите на конкретни групи во општеството: малцинствата, локалните и регионалните заедници, жените и лицата со попреченост. Се испитува и опкружувањето на медиумската писменост во земјата, вклучувајќи ги дигиталните вештини на вкупното население. Покрај тоа, за изданието на МПМ во 2021 година во областа Социјална инклузивност е додаден нов индикатор со цел да се проценат новите предизвици поврзани со користењето на дигиталните технологии: Заштитата од нелегални и штетни содржини. Поради оваа модификација во индикаторите, споредбата со претходните изданија на МПМ треба да се прави мошне внимателно.

Индикаторот **Пристап на малцинствата до медиумите** е проценет со ризик од 38%. Законот им гарантира пристап на посебните културни малцинства до програмите на јавниот сервис ^[48] - според Уставот, Северна Македонија е држава во која се почитува културната различност. Во 2021 година, Македонската радиотелевизија го зголеми бројот на ТВ сервиси, така што редакциите на помалите јазични заедници програмата сега ја емитуваат на посебен канал што им овозможува повеќе време за информативни, образовни и забавни програми. Меѓутоа, нивниот главен проблем е недостигот на технички и човечки ресурси за да обезбедат пристоен квалитет на програмите. Финансирањето на МРТ е голем проблем дури и за редакцијата на мнозинскиот македонски јазик и за редакциите на најголемата мнозинска заедница (Албанците) – а за помалите културни заедници (Роми, Власи, Срби, Бошњаци, Турци) овој проблем е уште поизразен. Во приватниот радиодифузен сектор исто така постојат ризици во поглед на програмите на јазиците на малцинските групи што не произлегуваат од слабостите во законската рамка, туку од структурните проблеми поврзани со комерцијалната одржливост на медиумите кои се наменети за мали публики. Најголем ризик овде постои за најмалите јазични заедници ^[49]. Законските одредби ги поттикнуваат медиумите (и јавниот сервис и приватните) да обезбедуваат пристап до програмите за публиките со различни видови

ранливост^[50], меѓутоа праксата доста заостанува во овој поглед.

Постои среден ризик од 56% за индикаторот **Пристап до медиумите на локалните/регионалните заедници и медиуми на заедницата**, што е подобрување во споредба со извештајот од 2020 година кога ризикот беше проценет на 63%. Оваа оценка најмногу се должи на фактот што во овогодинашниот индекс е додадена нова променлива која ја мери реалната состојба во поглед на бројот на локални дописници ангажирани од јавниот медиумски сервис. Во однос на оваа променлива постои среден ризик за јавниот сервис на Северна Македонија бидејќи Македонската радиотелевизија успеа да ги обнови своите локални дописништва во 10 градови и населени места низ земјата, на што ја обврзува и Законот^[51]. Меѓутоа, повеќето новинари кои работат во овие дописништва се ангажирани врз хонорарна основа^[52], што значи дека нивната работна позиција е несигурна. Во овој домен се забележани и други видови ризик – на пример, Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги и Законот за медиуми не содржат одредби со кои на регионалните и локалните медиуми или на медиумите на заедницата експлицитно им се гарантира пристапот до различни медиумски платформи, што дополнително се рефлектира врз нивната одржливост. Исто така, нема доделени средства за субвенционирање на локалните и регионалните медиуми, ниту пак фондови за поддршка на медиумите на заедницата.

Индикаторот **Пристап на жените до медиумите** е означен со релативно висок ризик од 68%. Во 2020 година ризикот беше нешто понизок - 61%. Иако се друго е еднакво, зголемениот ризик се должи главно на помалиот удел на жени на раководни позиции во јавниот сервис (во 2021 бил 20%)^[53], и во приватните ТВ компании (во 2021 бил 18%)^[54]. Овие удели во извештајот објавен во 2020 година (кој се однесува на состојбата во 2019) биле 25% во јавниот сервис и 32% во приватните телевизии. Нема информации дали овие промени се последица на притисокот од кризата со COVID - 19 врз медиумскиот систем. Генерално, на родовата еднаквост во медиумскиот сектор не ѝ е посветено доволно внимание ниту во јавниот радиодифузен сервис ниту во комерцијалниот аудиовизуелен сектор. Не постојат понови истражувачки податоци за застапеноста на жените во вестите и информативните програми. Учеството на жените во различните видови редакции е исто така нерамномерно - на пример, според една неодамнешна студија нарачана од регулаторот, има незначително присуство на жени во спортските редакции на приватните и јавните медиуми. Се претпоставува дека има далеку подобра застапеност на жените во информативните редакции^[55].

Во поглед на индикаторот **Медиумска писменост** сè уште постои висок ризик во македонското медиумско опкружување. Во 2021 година ризикот е проценет со 68%, што е незначително пониско од 2020 година кога проценката беше 71%. Оваа корекција најмногу се должи на минатогодишните обиди на државните институции, медиумите, медиумскиот регулатор и граѓанскиот сектор да работат на подигнување на нивото на медиумската писменост кај помладата популација^[56]. Сепак, овие програми се во зародиш и нема опиплив доказ за нивниот иден успех или одржливост. Затоа, останува оценката дека сè уште нема сеопфатна политика за медиумска писменост на државно ниво; медиумската писменост сè уште не е вклучена во формалниот образовен процес и нема институционални мерки насочени кон подобрување на вештините за медиумска и дигитална писменост кај различните сегменти на населението - споменатите иницијативи најмногу се однесуваат на помладите возрастни групи. Последните достапни истражувачки податоци покажуваат дека вештините за медиумска и дигитална писменост кај населението се на исклучително ниско ниво^[57].

Вкупниот проценет ризик за индикаторот **Заштита од нелегални и штетни содржини** е 50%, што е

мало подобрување во споредба со 2020 година кога ризикот беше проценет со 63%. Намалувањето на ризикот не подразбира реална промена на состојбата, туку се должи на фактот што во проценката се додадени две дополнителни променливи. Првата се однесува на ефективностa на регулаторните мерки против дезинформациите, и се оценува со висок ризик. Втората се однесува на притисокот што го врши граѓанското општество во борбата против дезинформациите, и се оценува со низок ризик. Неколките иницијативи на граѓанските организации во борбата со дезинформациите и со говорот на омраза во земјата ^[58] се важна алатка за подигнување на свеста, но широко е прифатено мислењето дека за да се постигнат видливи ефекти неопходна е поширока координирана акција од различни државни и недржавни актери. Ширењето на дезинформациите и другите штетни содржини на социјалните мрежи сè уште беше интензивно во однос на пандемијата. Ова веројатно имаше последици врз мислењата на населението за потребата од вакцинација. Правната рамка за спречување на говорот на омраза е сеопфатна, но има многу проблеми во нејзината примена во онлајн сферата, каде што говорот на омраза и другите штетни содржини се особено распространети.

4. Плурализам во онлајн опкружувањето: проценка на ризиците

Република Северна Македонија: Области на ризик на медиумскиот плурализам

JS chart by amCharts

CEMI
CENTRE FOR MEDIA
PLURALISM AND
MEDIA FREEDOM
MPM 2022

Ризиците за медиумскиот плурализам во дигиталната сфера критично влијаат врз севкупната состојба на медиумскиот систем во Северна Македонија. Развојот на овој домен, како и насекаде во светот, сè повеќе привлекува различни публики и корисници, но исто така и ги изложува на мноштво ризици – пролиферацијата на мисинформации, дезинформации и штетни содржини не е проследена со еднаква способност на публиката за критичко расудување и анализа на тие содржини. Тоа, пак, ги зголемува ризиците од дестабилизација на целиот политички систем во ова мало, но политички, економски и демографски комплексно општество. Досега, регулаторните политики на Северна Македонија и (најважно) нејзиниот образовен систем не дадоа соодветен одговор на овие промени, а изминатава година не се забележани подобрувања во овој поглед. Бројните, но само делумно ефективни активности на граѓанските организации на полето на медиумската писменост не се доволни за да се направи трансформативен пресврт во законодавството и во практиката што би ги намалил ризиците.

Фундаментална заштита. Проценката на гаранциите за слободата на изразување на интернет во изминатата година покажа одредено влошување, поради сознанието дека интернет провајдерите и онлајн платформите се само делумно транспарентни во филтрирањето, отстранувањето или блокирањето на штетните содржини на интернет ^[60]. Не се регистрирани рестриктивни активности од страна на државата за филтрирање, следење, блокирање или отстранување на онлајн содржини. Промена во оваа област е малото подобрување на просечната брзина на широкопојасниот интернет, иако земјата е сè уште ниско на листата ^[60]. Повеќето прашања што беа предмет на загриженост во претходниот извештај останаа исти. Слободата на изразување на интернет не е регулирана со посебен закон во Северна Македонија. Уставните гаранции ^[61] и релевантните закони (што се однесуваат на медиумите или други закони) со кои се уредуваат правата и слободите во онлајн

сферата се во согласност со меѓународните стандарди. Според тоа, постојат правни механизми во случај на ограничување на слободата на изразување на интернет, но тешко е да се процени ефективностa на овие механизми во пракса поради отсуство на сеопфатна методологија за следење и мерење на квалитетот на судската правда^[62]. Законот за заштита на личните податоци, кој беше усвоен во февруари 2020 година, е усогласен со одредбите на Општата регулатива за заштита на податоците (General Data Protection Regulation), а содржи и исклучок чија цел е да се обезбеди соодветна заштита при вршењето на новинарската професија. Законот за електронски комуникации содржи јасни обврски за операторите на електронски телекомуникациски услуги и за интернет провајдерите во однос на задржувањето на податоците и, во пракса, немало случаи на ограничување на правото на приватен и семеен живот или правото на слобода на изразување. Постојат регулаторни гаранции во однос на неутралноста на мрежата и тие ефективно се применуваат во пракса од страна на интернет провајдерите. Ризиците во овој домен произлегуваат од фактот што Директивата (ЕУ) 2016/680^[63] сè уште не е транспонирана во националното законодавство;^[64] институциите се неефикасни во решавањето на случаите на вознемирување и говор на омраза против новинари на интернет – минатата година беа регистрирани неколку случаи на онлајн закани против новинари, вклучително и против новинарки^[65]. Конечно, одреден ризик во овој домен е и тоа што значителен дел од домаќинствата во земјата немаат пристап до широкопојасен интернет од дома^[66].

Плуралност на пазарот. Дигиталните медиуми сè уште не се законски обврзани да ги објавуваат информациите за нивната сопственичка структура. Во 2013 година беше направен обид да се регулира информирањето во онлајн доменот генерално, но тоа наиде на силно противење, поради стравот на новинарските организации дека тогашната полуавторитарна власт ќе ги злоупотреби правните инструменти за да ја попречи слободата на изразување на интернет. Меѓутоа, постои механизам за саморегулација кој ги обврзува 150-те членки на доброволниот Регистар на професионални онлајн медиуми да објавуваат такви податоци на нивните веб-страници^[67]. За воља на вистината, има и голем број дигитални медиуми кои не се членови на овој Регистар и не објавуваат податоци за сопственоста^[68]. Како последица на отсуството на регулатива, не се наметнуваат ограничувања за концентрацијата на сопственоста на дигиталните медиуми. Постои уште еден ризик во оваа област кој потекнува од недостатокот на механизми за структурна транспарентност - не се воспоставени сигурни системи за собирање податоци за приходите и концентрацијата на публиката во онлајн медиумскиот сектор. Како резултат на тоа, не е можно да се направи сигурна проценка на пазарниот удел на врвните онлајн медиуми, како и на концентрацијата меѓу различни медиумски сектори^[69]. Доменот на информативни онлајн медиуми сè уште може да се смета за фрагментиран и слаб, бидејќи голем дел од приходите од рекламирањето се одлева кај глобалните социјални мрежи и пребарувачите^[70]. Ризик во оваа област е и фактот што посредниците (агрегаторите на вести и социјалните мрежи) се главните онлајн локации од кои луѓето се информираат^[71], па оттука и самите производители на вести (онлајн медиумите) се изложени на ризик бидејќи привлекуваат помалку приходи во споредба со агрегаторите на вести и социјалните мрежи. Дополнително, а тоа уште повеќе ја влошува ситуацијата, политиките во областа на конкуренцијата и медиумската регулација не се развиени за да можат да го адресираат проблемот со нелојалната конкуренција помеѓу различните играчи во новиот дигитален медиумски екосистем. Не постојат јавни системи за поддршка на дигиталните информативни медиуми во земјата.

Политичка независност. Вкупниот ризик за политичката независност на медиумите во овојгодишниот извештај се проценува на 49%. Слабостите во онлајн доменот продолжуваат да бидат причина за загриженост, имајќи ја предвид важноста на овој домен за идната политичка

комуникација како и длабоко вкоренетата клиентелистичка култура во земјата. Циркулацијата на информациите што се шират преку онлајн информативните медиуми веќе привлекува внимание за воспоставување политичка контрола - постојано има индикации за поврзаност на медиумите со политичките партии што се одразува врз нивната содржина ^[72]. Не постојат законски одредби за спречување на конфликтот на интереси меѓу сопствениците на дигиталните информативни медиуми и политичари или партиски групи, што претставува видлив ризик. Во однос на саморегулацијата, нема многу промена во споредба со минатогодишниот извештај - има одредени иницијативи во овој поглед, но иако се исклучително важен и позитивен чекор, сепак сè уште се недоволни ^[73], што ја стабилизира оценката на ризикот во овој домен на средно ниво. Најголем ризик овде е законската регулатива која се однесува на политичките партии и изборите. Изборниот законик содржи правила кои имаат за цел да обезбедат транспарентност на политичкото рекламирање во домашните дигитални медиуми, но не постојат експлицитни и јасни одредби за политичкото рекламирање на социјалните платформи. Покрај тоа, иако политичките партии се обврзани да водат и да доставуваат евиденција за трошоците на нивните кампањи генерално, тие во пракса не објавуваат прецизни расчленети податоци за средствата за кампањата потрошени на онлајн платформите ^[74]. Законот не содржи никакви одредби поврзани со исполнувањето на мисијата на јавниот сервис во онлајн сферата.

Социјална инклузивност. Ризикот во оваа област произлегува од ниското ниво на медиумска писменост кај населението и од неефикасниот и законски слаб механизам за справување со мисинформации, дезинформации и штетни содржини на интернет. Медиумската писменост кај целокупното население е на ниско ниво, а тоа особено се однесува на економски и социјално обесправените слоеви од општеството. Последните познати статистички податоци за нивоата на медиумска писменост се од 2019 година. Според овие податоци, процентот на лица кои имале основни или над основните дигитални вештини во Северна Македонија изнесувал 32%, додека процентот на лица со ниско вкупно ниво на дигитални вештини бил 50%. ^[75] Не е за изненадување што последната истражувачка студија спроведена на национално ниво сугерира дека младата популација поседува многу поголеми дигитални вештини и способности од повозрасните групи во општеството ^[76]. Меѓутоа, резултатите од Пописот во 2021 година покажуваат вознемирувачки тренд на иселување на младата популација, процес што ги попречува потенцијалите за развој во овој домен на нацијата која старее. Вештините на функционалната писменост недостасуваат кај сите возрасни групи во Северна Македонија. Како резултат на тоа, дезинформациите и мноштвото различни штетни содржини постојано се распространуваат на интернет – овие процеси беа дополнително влошени од кризата со COVID 19 ^[77]. Системот има ограничена ефикасност за отстранување на ваквите содржини од интернет - ова вклучува и ограничена ефикасност за отстранување на штетните содржини насочени кон малцинските групи како што се: ромската популација, сексуалните малцинства, родовите малцинства и жените ^[78]. Граѓанскиот сектор е сè поактивен во однос на ова прашање, но ефектите од неговите обиди во борбата против дезинформациите се фрустрирачки неефикасни ^[79]. Предложените (одамна очекувани) реформи за воведување на медиумската писменост во образованието штотуку започнаа ^[80].

5. Заклучоци

Подобрувањето на состојбата со медиумскиот плурализам во Северна Македонија беше видливо уште веднаш по падот на нејзината полуавторитарна влада во 2017 година. Важен фокус на новата политичка констелација во Скопје беше всушност да изврши притисок врз структурите кои дотогаш ги нарушуваа медиумските слободи и создаваа клиентелистички (финансиски) пречки - тоа беше нотирано во извештајот за 2020 година. Сепак, помеѓу 2019 и 2021 година се случија две главни промени: прво, владините структури ги тргнаа системските медиумски реформи од своите главни приоритети – на крајот, и целосно ги игнорираа, па дури и се обидоа самите да стекнат корист од клиентелистичките односи со медиумите, и второ, кризата со COVID-19 имаше свое влијание врз многу економски и социјални сектори – вклучително и врз медиумскиот сектор. Овие фактори резултираа или со стагнација во некои важни домени на медиумскиот плурализам, или со мало влошување во други, како што е на пример доменот на социјалната инклузивност, како што покажува овој извештај. Во однос на проценетите ризици за 2021 година, ги предлагаме следниве општи насоки на дејствување:

Фундаментална заштита (32%)

- Мора да се преземат координирани активности од државните и недржавните актери за да се подобри работниот статус на новинарите и да се зајакне автономијата на редакциите.
- Релевантните институции треба да преземат мерки за спречување на онлајн заканите и малтретирањето на новинарите.
- Државните и недржавните чинители треба да работат на развојот на правна рамка против SLAPP тужби.

Плуралност на пазарот (62%)

- Државните институции треба да ги ревидираат правилата за концентрација на сопственоста со цел да се адресираат идентификуваните ризици.
- Регулаторот за аудиовизуелни медиуми треба да продолжи да го испитува влијанието на различни фактори врз економската виталност и одржливост на аудиовизуелните медиумски сектори и соодветно на тоа да ги прилагодува регулаторните мерки.
- Треба да се развијат нови конкурентски и медиумски политики за да се решат проблемите со конкуренцијата во онлајн-медиумскиот сектор.

Политичка независност (49%)

- Институциите треба да развијат нови решенија во Изборниот законик и другите закони поврзани со политичкото рекламирање во аудиовизуелниот медиумски сектор и да го решат проблемот со нетранспарентноста на партиско-политичкото рекламирање на онлајн платформите.
- Во контекст на борбата против корупцијата, државните и недржавните чинители треба да ги истражат клиентелистичките врски меѓу центрите на моќ и сопствениците на медиумите.

- Да се развие партиципативен модел на јавниот сервис и да се обезбеди стабилност и независност во неговото финансирање.

Социјална инклузивност (56%)

- Да се дизајнира сеопфатна политика за медиумска писменост на државно ниво која ќе ги вклучи аспектите на развивање вештини за критичко размислување во рамките на формалниот и неформалниот образовен процес и зголемување на критичката свесност на различни групи на население кои се ранливи на дезинформации и други штетни содржини што се шират на различни платформи.
- Надлежните институции треба итно и ефикасно да ги истражуваат и санкционираат екстремни случаи на говор на омраза, вознемирување и други штетни содржини на интернет.
- Да се преземат мерки кои ќе обезбедат поголем пристап до медиумите на различни ранливи и маргинализирани групи.

6. Белешки

- [1] Споредено со податоците од претходниот Попис од 2002 година, вкупното резидентно население е намалено за 185.834 лица, или за 9,2%. Извор: Државен завод за статистика. Достапно на: <https://popis2021.stat.gov.mk/default.aspx>
- [2] Во вкупното резидентно население има 132.260 лица кои не се регистрирани, односно за кои податоците се преземени од административни извори. Причината поради која овие лица не се наведени е бојкотот на Пописот што го свика најголемата опозициска политичка партија ВМРО-ДПМНЕ и делумно стравот на дел од граѓаните од ширење на вирусот Ковид 19, иако за време на пописот беа преземени сите мерки на претпазливост.
- [3] World Bank, Western Balkans Regional Economic Report, No. 20, Fall 2021: Greening the Recovery, p.92. Достапно на: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/36402>
- [4] European Western Balkans, Transparency International 2021 CPI: Progress, stagnation and backsliding in the Western Balkan countries, January 27th, 2022. Достапно на: <https://europeanwesternbalkans.com/2022/01/27/transparency-international-2021-cpi-progress-stagnation-and-backsliding-in-the-western-balkan-countries/>
- [5] Утврдување на влијанието на новите медиуми врз формирањето на јавното мислење и врз работењето на традиционалните медиуми, Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, 2020, стр. 8-9. Достапно на: <https://resis.mk/attach/Vlijanieto-na-novite-mediumi-vrz-formiranjeto-na-javnoto-mislenje-2020.pdf>
- [6] Здружението на новинарите документираше пет напади во 2021 година, од кои три беа онлајн закани кон новинарки. Според новинарското здружение, Јавното обвинителство не презеде соодветни мерки. Дополнително, во текот на 2021 година, Основниот граѓански суд Скопје ја одби тужбата на новинарите кои известуваа од собраниските нереди на 27 април 2017 година. Новинарите започнаа правна постапка против државата за повреда на нивните права на слобода на изразување и побараа надомест за тоа што државата не ја гарантираше безбедноста на новинари кои ги извршуваа своите работни обврски во Собранието. Интервју со Драган Секуловски, Здружение на новинарите на Македонија, спроведено на 11 јануари 2022 година.
- [7] Гаранциите вградени во членот 16 на Уставот се содржани и во членот 3 од Законот за медиуми (Службен весник на РСМ бр.184 26.12.2013) и членот 2 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (Службен весник на РСМ бр. 184 / 2013, 44/2014, 101/2014, 132/2014, 142.2016, 132/2017, 248/2018, 27/2019, 42/2020 and 77/2021.) Достапно на: <https://avmu.mk/закон-за-аудио-и-аудиовизуелни-медиум/>
- [8] Во јуни 2021 година Центарот за правни истражувања и анализи публикуваше Функционална анализа на основните судови во РСМ, во која во заклучоците за квалитетот на извршување на правдата (стр.242) се вели дека „Постои отсуство на јасно утврдени правила за следење и мерење на квалитетот на судската правда како и недостаток на дополнителни алатки и податоци преку кои ќе се следи исходот и причините за обжалување на одлуките на основните судови“. Достапно на: https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/11/ФУНКЦИОНАЛНА-АНАЛИЗА-ЗА-ОСНОВНИТЕ-СУДОВИ_web.pdf
- [9] Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер (Службен весник на РСМ бр. 101/2019). Достапно на: <https://aspi.mk/wp-content/uploads/2020/09/ЗАКОН-ЗА-СПИ-ПДФ.pdf>
- [10] Во текот на 2021 година, НВО Центар за граѓански комуникации, испрати формални дописи за пристап до информации од јавен карактер до различни локални и државни институции, на истиот датум и со исто барање: општините одговориле во просек за 17 дена (во 2020 година просекот бил 24 дена), а министерствата одговориле во просек за 16 дена (во 2020 година било

за 26 дена во просек). 61% од институциите одговориле во законски утврдениот рок од 20 дена, додека 39% одговориле подоцна од овој рок. Индекс на активна транспарентност 2021, стр.5. Достапно на: <https://www.ccc.org.mk/images/stories/akt21.pdf>

- [11] Според податоците објавени од Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК), во 2021 година ова тело примило само 8 пријави од дојавувачи поради сомневање или сознание за незаконско постапување во различни институции. Од друга страна, бројот на поднесени пријави од други физички и правни лица поврзани со постоење на корупција, злоупотреба на јавна положба и судир на интереси во 2021 година изнесувал 704. Инфографик ДКСК 2021. Достапно на: <https://dksk.mk/wp-content/uploads/2021/12/DKSK-Infografik-2021-01-scaled.jpg>
- [12] Кратенката SLAPP доаѓа од на англискиот израз Strategic Lawsuits Against Public Participation, и се користи за означување на праксата што одделни „тужители“ ја применуваат со цел да ги обесхрабрат укажувачите, новинарите или други поединци да ги изнесат во јавноста своите критички мислења за различни прашања од јавен интерес. Иако ваквата пракса нема многу успех во самата судска пракса, сепак се смета дека постоењето законска рамка што спречува да се покренуваат вакви „заплашувачки“ судски постапки (anti-SLAPP legislation) е од големо значење за зачувување на слободата на изразувањето како фундаментално право и за вредностите на демократското општество.
- [13] Закон за заштита на личните податоци (Службен весник на РСМ бр.42/2020 и бр.294/2021) Достапно на: https://dzlp.mk/mk/domasni_propisi
- [14] Во октомври 2021 година, Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници спроведе анкета меѓу 150 новинари и медиумски професионалци за нивните работни услови за време на пандемијата COVID-19: истражувањето покажа дека без работа останале 42 новинари или други медиумски работници, 62% рекле дека пандемијата имала негативен ефект врз нивното ментално здравје, 69% рекле дека нивниот работодавец не обезбедил услови за безбедно информирање за време на пандемија, а речиси исто толку изјавиле дека не се осигурани на нивното работно место. Покрај грижата за сопственото здравје, новинарите и медиумските работници се загрижени и за задржувањето на работните места, 74% од нив сметаат и дека ситуацијата нема да се промени по кризата. “Страв и анксиозност е цената која новинарите ја платија при известување од пандемијата на ковид-19”, декември 2021. Достапно на: <https://ssnm.org.mk/komentari/strav-i-anksioznost-e-cenata-koja-novi>
- [15] Претставниците на Здружението на новинарите на Македонија изјавија дека во 2021 година регистрирале 5 закани и напади врз новинари, од кои три се закани кон новинарки, сите упатени преку онлајн платформи. Здружението има информации за уште многу други закани, но проблемот е што новинарите не се охрабруваат да ги пријават. Оттаму, сметаат дека ова е голем проблем за слободата на изразување на новинарите. Интервју со Милан Спировски, претставник на Здружението на новинарите на Македонија (12.01.2022).
- [16] Во поглед на неказнивоста, состојбата е малку подобрена во споредба со 2020 година. Имено, во 2021 година Основниот суд во Радовиш донесе пресуда против лице кое објавило објава со екстреман говор на омраза против новинарите воопшто на Фејсбук профилот на Здружението на новинарите. Иако оваа пресуда се уште не беше правосилна, таа е од големо значење за новинарите, бидејќи за првпат надлежните институции (МВР, Јавното обвинителство и судот) ефикасно идентификуваа и санкционираа прекршок од ваков вид.
- [17] Закон за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (Службен весник на РСМ бр.184 / 2013, 44/2014, 101/2014, 132/2014, 142.2016, 132/2017, 248/2018, 27/2019, 42/2020 and 77/2021.) Достапно на: <https://avmu.mk/закон-за-аудио-и-аудиовизуелни-медиум/>
- [18] Во својот Извештај за напредокот за 2021 година, Европската комисија нагласи дека „Владата продолжи да го користи своето дискреционо право при распределбата на државните средства

во радиодифузниот сектор, дополнително намалувајќи ги средствата за јавниот радиодифузен сервис, медиумскиот регулатор и јавното радиодифузно претпријатие, спротивно на барањата воведени во Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги.“ РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА КОМИСИЈАТА, Извештај за Северна Македонија за 2021 година, стр.94.

Достапно на: <https://www.sep.gov.mk/data/file/Pregovori/North-Macedonia-Report-2021-MK2.pdf>

- [19] Државен завод за статистика, Користење на информатичко-комуникациски технологии во домаќинствата и кај поединците, 2021 година. Достапно на: https://www.stat.gov.mk/pdf/2021/8.1.21.38_mk.pdf
- [20] Во 2021, Централниот регистар ги направи јавно достапни податоците за вистинските сопственици на традиционалните и на онлајн медиумите. За да се добие информација за секој медиум се наплаќа мал надоместок.
- [21] Првата верзија на Законот за медиуми од декември 2013 година ги опфаќаше и онлајн медиумите, но новинарската и медиумската заедница зазедоа став дека тие не треба да подлежат на медиумските закони поради можноста Владата да го искористи законот за да врши притисок врз критичките онлајн медиуми. Денес, онлајн медиумите се предмет на силна саморегулација, воспоставен е Регистар на професионални онлајн медиуми и донесени се Насоки за етичко известување на онлајн медиумите кои содржат и обврска за транспарентност на нивната сопственост. Дополнително, постојниот Закон за спречување перење пари и финансирање тероризам, ги обврзува онлајн медиумите да ги објавуваат и податоците за вистинските сопственици.
- [22] На пример, на телевизискиот пазар, во 2020 година имало 45 приватни ТВ станици плус ТВ каналите на јавниот сервис, а нивните вкупни приходи изнесувале 2.230,07 милиони денари. Пазарниот удел на првите 4 ТВ станици изнесувал 1.740,37 милиони денари, што е 73,1% од вкупните приходи. Од друга страна, уделот на публиката на првите 4 ТВ станици во 2020 година бил 47,9% (Извор: Nielsen Audience Measurement). На радио пазарот имало 68 радио станици, вкупните приходи во 2020 година изнесувале 152,54 милиони денари, додека пазарниот удел на 4-те најдобри радио станици изнесувал 64,24 милиони денари, или 42,1% од вкупните приходи во секторот. Нема мерења за радио публиката во земјава.
- [23] Ова е подетално елаборирано во Поглавјето 4. Плурализам во онлајн опкружувањето: проценка на ризиците.
- [24] Според студијата спроведена од Институтот РЕСИС за потребите на медиумскиот регулатор, се проценува дека „од вкупниот буџет за дигитален маркетинг во земјава, речиси половина се распределува меѓу домашните онлајн портали, додека другата половина се одлева на Гугл. и Фејсбук“. Влијанието на новите медиуми врз формирањето на јавното мислење и врз работењето на традиционалните медиуми, мај 2020. Достапно на: <https://resis.mk/attach/Vlijanieto-na-novite-mediumi-vrz-formiranjeto-na-javnoto-mislenje-2020.pdf>
- [25] Врз основа на анализата на пазарот за 2020 година, регулаторот забележа постојан тренд на намалување на приходите од 2016 година наваму. Податоците за 2021 година сè уште не се достапни бидејќи регулаторот ќе ги објави своите наоди по објавувањето на овој извештај. Достапно на: <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2021/09/Анализа-на-пазарот-на-аудио-и-аудиовизуелни-медиумски-услуги-за-2020-година.pdf>
- [26] Според оценките презентирани во Студијата нарачана од регулаторното тело, онлајн секторот во 2018 година бил втор по приходи од реклами. Македонските онлајн медиуми во 2018 година оствариле пораст на приходите од околу 32% во однос на 2017 година, што укажува дека овој медиумски сектор постојано расте. Сепак, оттогаш нема нови податоци за да се поткрепи ова тврдење. Достапно на: <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2020/06/ВЛИЈАНИЕТО-НА-НОВИТЕ-МЕДИУМИ-ВРЗ-ФОРМИРАЊЕТО-НА-ЈАВНОТО-МИСЛЕЊЕ.pdf>

- [27] На пример, врз основа на анализата на пазарот за 2020 година, регулаторот забележал од 2016 година наваму постојан тренд на намалување на приходите на локалниот ТВ-сектор. Во 2020 година приходите биле намалени за 17,64% во споредба со 2019 година. Анализа на пазарот на аудио и аудиовизуелни медиумски услуги за 2020 година - Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги – 2021 година. Достапно на: <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2021/09/Анализа-на-пазарот-на-аудио-и-аудиовизуелни-медиумски-услуги-за-2020-година.pdf>
- [28] Една студија нарачана од регулаторот заклучува дека во 2020 година ширењето на пандемијата COVID-19 предизвикало значителни кратења во буџетите за рекламирање и дека самите национални телевизиски станици изјавиле дека приходите од реклами во 2020 година им биле намалени за околу 30% во однос на 2019 година. Студија за утврдување оправданоста за објавување јавен конкурс за доделување дозвола за телевизиско емитување на државно ниво преку дигитален терестријален мултиплекс, декември 2020 година. Достапно на: <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2020/12/Studija-za-utvrduvanje-na-opravadanosta-za-objavuvanje-javen-konkurs-za-dozvola-za-TV-na-drzavno-nivo.pdf>
- [29] Нема прецизни податоци за вкупниот број на вработени новинари во земјава, но според Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, само во аудиовизуелниот сектор работат околу 1.061 новинар и уредник, па заедно со оние кои работат за различни печатени и онлајн медиуми, вкупниот број се проценува на околу 1.300 новинари.
- [30] На 29 декември 2021 година Владата донесе Одлука за одобрување средства од Буџетот за 2021 година за реализација на Програмата за поддршка на печатените медиуми. Според одлуката, 30 милиони денари беа поделени на 11 медиумски компании кои ги исполниле условите од јавниот повик за поддршка на трошоците за печатење и дистрибуција. Програмата за поддршка на печатените медиуми се спроведува четврта година по ред.
- [31] Во февруари 2021 година беа донесени две мерки за поддршка на медиумите поради кризата со Ковид-19: (1) 120 радиодифузери беа ослободени од медиумскиот регулатор од плаќање на надоместокот за лиценца за 2021 година (вкупен износ од 50 милиони денари); (2) терестријалните радиодифузери беа ослободени од плаќање на надоместокот за дистрибуција на нивните програми преку дигитални мултиплекс предаватели (трошоците на приватниот оператор на дигитален мултиплекс за 2021 година се покриени од државниот буџет).
- [32] Во членот 11 од Законот за медиуми (Службен весник на РНМ бр.184 26.12.2013 г.) се пропишува дека на новинарот не смее да му се раскине договорот за работа, да му се намали платата или да му се промени позицијата во уредништвото или редакцијата, или да му се намалат или укинат и некои други права утврдени во Законот за работни односи поради изразување на мислење или став, доколку се во согласност со професионалните правила на новинарството.
- [33] На пример, член 10 од Законот за медиуми (Службен весник на РНМ бр. 184 од 26.12.2013 година) предвидуваше дека издавачот на медиум е должен да донесе општ акт со кој конкретно ќе се регулира: составот на уредништвото; правата и обврските на главниот уредник, уредниците и новинарите; меѓусебните права и обврски помеѓу издавачот на медиумот, главниот уредник, уредниците и новинарите; начинот и постапката за именување и разрешување на главниот уредник, како и други прашања во врска со работењето на медиумот. Но, со измените на Законот за медиуми од јануари 2014 година (Службен весник на РНМ бр. 13 од 23.01.2014 година) оваа одредба е избришана.
- [34] Види: Жешки точки во медиумскиот сектор на Северна Македонија: долго чекање за одлучни реформи. Снежана Трпевска & Игор Мицевски, 2021. Достапно на: https://www.resis.mk/images/about-us/PDF/Media_Sector_North_Macedonia_MK.pdf
- [35] На пример, уредниците на една претходно екстремно провладина ТВ станица во моментот се

сопственици и уредници на печатен медиум.

- [36] Прашањето на политичкиот паралелизам беше предмет на неколку студии објавени во текот на минатите години. На пример, види повеќе во: Сопственички и финансиски модели на највлијателните ТВ канали во Македонија, Хрватска и Словенија, Македонски институт за медиуми, 2017; Micevski, I. и Trpevska, S. 'What the Macedonian phone-tapping scandal tells us about clientelism in the media', in *International Journal of Digital Television*, 6(3), 2015; Трпевска, С., 'Извештај за Македонија', во *Медиумската сопственост и нејзиното влијание врз независноста на медиумите и плурализмот*, Мировен институт, Љубљана, 2004.
- [37] Членот 10 од Законот за медиуми (Службен весник на РНМ бр. 184 од 26.12.2013 година) утврдуваше дека издавачот на медиум е должен да усвои општ акт во кој поконкретно ќе се регулира: составот на уредништвото; правата и обврските на главниот уредник, уредниците и новинарите; меѓусебните права и обврски помеѓу издавачот на медиумот, главниот уредник, уредниците и новинарите; начинот и постапката за именување и разрешување на главниот уредник. Дополнително, членот 8 од истиот Закон утврдува дека пред да биде назначен или разрешен главниот уредник, издавачот може да го праша за мислење уредништвото. Но, со измените на Законот за медиуми од јануари 2014 година (Службен весник на РНМ бр. 13 од 23.01.2014 година), обврската од членот 10 беше целосно избришана.
- [38] Членот 61 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги утврдува дека 'автономноста, независноста и одговорноста на уредниците, новинарите и другите автори вклучени во создавањето на програмите и креирањето на уредувачката политика' е еден од основните принципи во вршењето на радиодифузната дејност.
- [39] Комисијата за жалби при Советот за етика во медиумите во текот на 2020 година има добиено околу 140 жалби, од кои околу 10% биле поврзани со прекршувањето на членот 14 од Кодексот кој гласи: „Известувањето од политичките процеси, посебно од изборите треба да биде непристрасно и избалансирано. Новинарот мора да обезбеди професионална дистанца од политичките субјекти.“
- [40] Трпевска, С. & Мицевски, И., (2016) ПРОЦЕНКА на состојбата во медиумскиот сектор на Македонија во однос на препораките од Групата високи експерти за системски прашања од владеење на правото поврзани со следењето на комуникациите откриено пролетта 2015. Достапно на: <https://iks-edu-mk.b-cdn.net/wp-content/uploads/2020/01/Policy-Brief-mkd.pdf>
- [41] Од финансиските извештаи на политичките партии за парламентарните избори во 2020 година и за локалните избори во 2021 година, објавени на веб-страницата на Државниот завод за ревизија, може да се заклучи дека политичките партии не ги прикажуваат издвоено трошоците за политичко рекламирање на интернет, туку само како вкупен износ за закуп на рекламен простор што им е исплатен на маркетинг агенциите. Извор: <https://dizr.mk/mk/izvestai-politicki-partii>
- [42] Врз основа на мониторингот на известувањето за локалните избори спроведен од Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги во Септември 2021 година, Агенцијата утврдила дека „... Во ТВ-дневникот, Првиот програмски сервис ги почитуваше насоките за професионалните новинарски начела, опфатени со членовите 61 и 111 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, така што обезбеди плуралитет политички и експертски релевантни мислења и гледишта...“. Достапно на: <https://avmu.mk/извештаи-од-мониторингот-на-медиумск/>
- [43] Самата формулација на одредбите од Изборниот законик го потврдува овој заклучок. Имено, членот 75-ѓ став 1 дека "за време на изборната кампања... радиодифузерите кои ги покриваат изборите можат да емитуваат вкупно девет минути и триесет секунди... наменети за платено политичко рекламирање, од кои за двете најголеми политички партии од позицијата... најмногу четири минути..., за двете најголеми политички партии во опозиција... најмногу четири минути..., за другите помали политички партии во Собранието кои немаат парламентарна група... една

минута, а за политичките партии кои не се претставени во Собранието... или кандидати... триесет секунди."

- [44] (1) Медиумскиот регулатор ослободи 120 радиодифузери од плаќање на надоместокот за дозвола за 2021 година (во вкупен износ од 50 милиони денари), (2) терестријалните емитувачи беа ослободени од надоместокот за дистрибуција на нивните програми преку дигиталните мултиплекс предаватели (трошоците на приватниот оператор на дигитален мултиплекс за 2021 година беа покриени со средства од Буџетот).
- [45] На пример, 13-те членови на Програмскиот совет на јавниот радиодифузен сервис ги именува Собранието врз основа на јавен конкурс и јавна расправа за кандидатите (Член 117). Член 119 ги определува деталните правила за неспоивоста на функции за членовите на Програмскиот совет. Советот ги избира сите други раководни позиции во јавниот сервис.
- [46] За 2021 година, Министерството за информатичко општество и јавна администрација raspredeli 670.5 милиони денари (10.9 милиони евра) од Буџетот наменети за Македонската радиотелевизија. Ова е намалување од 223.5 милиони денари (3.6 милиони евра), во споредба со средствата доделени на јавниот сервис во 2020 година (894 милиони денари или 14.5 милиони евра). Опсерваторија на медиумски реформи, МРТ со скратени 3,6 милиони евра во предлог-буџетот за 2021 година, 24 ноември, 2020. Достапно на: <https://mediaobservatorium.mk/mrt-so-skrateni-3-6-milioni-evra-vo-predlog-budhetot-za-2021-godina/>
- [47] РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА КОМИСИЈАТА Извештај за Северна Македонија за 2021 година, во прилог на Комуникацијата на Комисијата до Европскиот парламент, Советот, Европскиот економско-социјален комитет и Комитетот на регионите. Достапно на: <https://www.sep.gov.mk/data/file/Pregovori/North-Macedonia-Report-2021-MK2.pdf>
- [48] Член 107 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги предвидува националниот јавен радиодифузен сервис да емитува најмалку еден телевизиски програмски сервис на македонски јазик и еден телевизиски програмски сервис на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните што е различен од македонскиот јазик и на јазиците на другите немнозински заедници; и да емитува најмалку два радиопрограмски сервиси на македонски јазик и еден радиопрограмски сервис на јазикот што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните што е различен од македонскиот и на јазиците на другите немнозински заедници.
- [49] И покрај тоа што во минатото имаше приватни ТВ станици кои емитуваа програма на јазиците на помалите малцинства, на пример на ромски јазик, некои од нив беа затворени поради неодржливост. Во моментот во земјата има вкупно 44 приватни ТВ и 66 приватни радио станици. Од нив 19 ТВ и 13 радио станици емитуваат програма на некои од јазиците на етничките заедници во земјава. Албанската етничка заедница има најголем пристап до комерцијалниот аудиовизуелен сектор.
- [50] Членот 26 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги го обврзува медиумскиот регулатор да презема активности со кои ги поттикнува давателите на аудио и аудиовизуелни медиумски услуги своите програми да ги прават достапни за лицата со оштетен слух и вид. Покрај тоа, членот 61 меѓу основните програмски начела го вбројува и следното: негување и развој на хуманите и моралните вредности на човекот и заштита на приватноста и достоинството на личноста; еднаквост на слободите и правата независно од полот, расата, националното, етничкото и социјалното потекло, политичкото и верското убедување, имотната и општествената положба на човекот и граѓанинот. Дополнително, пристапот на ранливите групи до програмите е посебна обврска на јавниот сервис – Македонската радиотелевизија, која е обврзана да "создава и емитува програми достапни за целата јавност...", и "... програмите да бидат наменети за сите сегменти на општеството без дискриминација, притоа водејќи сметка за специфичните општествени групи" (Член 110).

- [51] Членот 110, став 1, алинеја 8 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги ја обврзува Македонската радиотелевизија да ја информира јавноста за регионалните и локалните посебности и настани во земјата и да обезбеди отворена и слободна расправа за сите прашања од јавен интерес.
- [52] Кока, Ф., (2021) Состојба со дописниците на МРТ, Здружение на новинарите на Македонија. Достапно на: <https://znm.org.mk/wp-content/uploads/2021/04/Состојба-со-дописниците-на-МРТ.pdf>
- [53] Структура на вработените во аудио и аудиовизуелната медиумска индустрија во 2020 година – Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги – 2021. Достапно на: <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2021/09/Struktura-na-vrabotenite-vo-2020-godina.pdf>
- [54] Ибид.
- [55] Мицевски, И., Родот во медиумите 2021: Родовите прашања и начинот на претставување на жените и мажите во спортската програма на националните терестријални телевизии. Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Достапно на: <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2022/05/Родот-во-спортската-програма-.pdf>
- [56] На пример, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги во текот на минатата година ги зголеми активностите во рамки на Мрежата за медиумска писменост насочени кон подобрување на соработката меѓу граѓанските организации членки на оваа мрежа. Исто така, УСАИД финансираше проект предводен од ИРЕКС за зголемување на свеста за медиумската писменост во Северна Македонија, а Министерството за образование најави севкупни образовни реформи, вклучително и надградување на образовниот систем со наставни содржини за медиумска писменост.
- [57] Според податоците објавени од Eurostat, во 2019 година процентот на поединци кои имале основни или над основните дигитални вештини во Северна Македонија бил 32%, додека процентот на лица кои имале ниски дигитални вештини бил 50%. Достапно на: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_sk_dskl_i&lang=en
- [58] Постојат неколку онлајн платформи и сервиси за проверка на факти (<https://stopdezinformacii.mk/>, <http://proverkanafakti.mk/>, <https://vistinomer.mk/>, <https://truthmeter.mk/>, <https://crithink.mk/>), бројни алатки и упатства насочени кон подобрување на вештините и капацитетот на населението за препознавање на дезинформации итн.
- [59] Според Светската лига за широкопојасен интернет (Worldwide Broadband Speed League) за 2021 година, Северна Македонија е рангирана малку подобро одошто во 2020-та година, на 107-то место, со просечна брзина (mean download speed) од 15.38Mbps.
- [60] Јутјуб или Фејсбук даваат само кратко објаснување зошто некое видео или друга содржина е блокирана или отстранета, така што тие се транспарентни до одредена мера. Меѓутоа, не е познато дали агрегаторите на вести во земјата отстрануваат каква било содржина бидејќи не објавуваат никакви информации за таквата практика. Истото се однесува и на поединечни информативни онлајн портали.
- [61] Членот 16 од Уставот се однесува и на гаранциите за слободата на изразувањето на интернет.
- [62] Жарко Хаџи-Зафиров и др. (2021) Функционална анализа на основните судови во РСМ, стр.242. Достапно на: https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/11/ФУНКЦИОНАЛНА-АНАЛИЗА-ЗА-ОСНОВНИТЕ-СУДОВИ_web.pdf
- [63] Целосното име на овој документ е: Directive (EU) 2016/680 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data by competent authorities for the purposes of prevention, investigation, detection or prosecution of criminal offences or the execution of criminal penalties, and on the free movement of such data, and repealing Council Framework Decision 2008/977/JHA.

- [64] Интервјуираната експертка од Агенцијата за заштита на личните податоци информираше дека се очекува надлежните институции да го започнат процесот на хармонизација во текот на 2022 година. Интервју со Емилија Гиновска, Службеник за односи со јавноста при Агенцијата за заштита на личните податоци, спроведено по телефон на 13ти јануари, 2022 година.
- [65] Здружението на новинарите регистрирало 5 закани и напади врз новинари, од кои 3 биле закани кон новинарки, сите упатени на интернет. Извор: <https://safejournalists.net/напади-врз-новинари/?lang=mk>
- [66] Според податоците на Државниот завод за статистика, во првото тромесечје на 2021 година, 83.7% од домаќинствата имале пристап до интернет од дома. Учеството на домаќинствата со широкопојасна конекција во вкупниот број домаќинства во 2021 година бил 87.1%. Извор: https://www.stat.gov.mk/pdf/2021/8.1.21.38_mk.pdf
- [67] Советот за етика во медиумите во декември 2020 година усвои Насоки за етичко известување на онлајн медиумите кои содржат и обврска за објавување на податоците за сопственоста. Насоките се достапни на: <https://semm.mk/attachments/01-02-2021/Насоки за етичко известување во онлајн медиумите.pdf>
- [68] Овој ризик веќе е надминат во 2021 година со востановувањето на Регистерот на вистински сопственици при Централниот регистар на РСМ. Сите правни субјекти, вклучувајќи ги и онлајн информативните медиуми се должни да достават податоци за нивните вистински сопственици.
- [69] IPSOS Dotmetrics е систем за мерење на публиката воспоставен во 2020 година, кога се спроведувааше фазата на тестирање на системот. После периодот на тестирање, во текот на 2021 година, неколку онлајн информативни медиуми го напуштија системот и не се веќе дел од мерењата. Како резултат на тоа, уделот на првите 4 онлајн информативни медиуми во 2021 година порасна речиси двојно во споредба со претходната година, така што не е можно да се направи споредба меѓу 2020 и 2021 година.
- [70] Во онлајн секторот има над 200 медиуми. Според некои анализи, вкупните приходи во онлајн секторот во 2019 година се проценети на околу 220 милиони денари, додека пазарниот удел на првите четири информативни онлајн медиуми на околу 92.6 милиони денари, или 42,1% од вкупните приходи во цел сектор. Извор: Утврдување на влијанието на новите медиуми врз формирањето на јавното мислење и врз работењето на традиционалните медиуми, Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, 2020. Достапно на: <https://resis.mk/attach/Vlijanieto-na-novite-mediumi-vrz-formiranjeto-na-javnoto-mislenje-2020.pdf>
- [71] Едно телефонско истражување спроведено во јануари 2020 година од страна на Институтот RESIS (за студијата наречана од медиумскиот регулатор) покажа дека телевизијата и Интернетот, еднакво често се користат како извори на информации - од телевизија и од интернет (претходниот ден) се информирале 76% од испитаниците. За испитаниците кои се информирале од Интернет (вкупно 76%): главен извор на информации се постовите на социјалните мрежи (89%), агрегаторите на вести се втора онлајн локација од која се информира оваа публика (55%), а од веб страниците на домашните онлајн портали директно се информираат 48% од испитаниците.. За информација, порталите на домашните телевизии ги посетуваат 37% од испитаниците вклучени во телефонската анкета. Извор: Утврдување на влијанието на новите медиуми врз формирањето на јавното мислење и врз работењето на традиционалните медиуми, Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, 2020. Достапно на: <https://resis.mk/attach/Vlijanieto-na-novite-mediumi-vrz-formiranjeto-na-javnoto-mislenje-2020.pdf>
- [72] Во 2021 година продолжува да постои висок ризик бидејќи неколку анализи и дебати покажаа дека онлајн медиумите се изложени на најголемо политичко влијание, дури постојат и директни врски меѓу политичките партии и некои онлајн медиуми. Најистакнат пример е групата онлајн

медиуми поврзана со опозициската ВМРО-ДПМНЕ (Курир, Република, Инфомакс, Лидер, Нетпрес, Експрес МК, и др.). Политичка и економска основа на медиумските и на комуникациските модели што шират дезинформации и говор на омраза, Македонски институт за медиуми, 2020. Достапно на: <https://mim.org.mk/mk/istrazhuvanja/1230-mediumski-i-komunikaciski-modeli-koi-shirat-govor-na-omraza-i-dezinformacii>

- [73] Кодексот на новинарите содржи одредба според која дистанцата од политичките актери е обврзувачка за новинарите, но овој стандард често се прекршува, особено од онлајн медиумите. Советот за етика во медиумите и Здружението на новинарите направија напори за зајакнување на примената на етичките и професионалните стандарди во онлајн медиумите, со тоа што пред две години го формираа Регистарот на професионални онлајн медиуми, кој во 2021 година броеше околу 150 членови. Исто така, во декември 2020 година беа усвоени Насоки за етичко известување за онлајн медиумите кои содржат детални објаснувања за тоа како новинарите треба да ги применуваат основните етички стандарди во онлајн опкружувањето.
- [74] Изборниот законик година содржи посебна глава за финансирањето и за транспарентност на трошоците за изборната кампања (членови 83-87). Сите учесници во кампањата се должни да водат евиденција и да поднесуваат извештаи со соодветна документација до Државната изборна комисија, Државниот завод за ревизија и Државната комисија за спречување на корупцијата. Во финансиските извештаи на политичките партии за локалните избори во 2021 година, објавени на веб страната на Државниот завод за ревизија, политичките партии не информираат одделно за трошоците за политичко огласување на социјалните мрежи. Извор: <https://dzt.mk/mk/izvestai-politicki-partii>
- [75] Еуростат, достапно на: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=isoc_sk_dskl_i&lang=en
- [76] Мапирање на нивоата на медиумска писменост во Република Северна Македонија, истражувачка студија спроведена во септември 2019 година за Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги од страна на Институтот РЕСИС. Достапно на: <https://resis.mk/attach/mapiranje-na-nivoata-na-mediumska-pismenost-2019.pdf>
- [77] Индекс на медиумска писменост 2021 (Media Literacy Index 2021 Double Trouble: Resilience to Fake News at the Time of Covid-19 Infodemic), Open Society Institute Sofia. Достапно на: https://osis.bg/wp-content/uploads/2021/03/MediaLiteracyIndex2021_ENG.pdf
- [78] Треба да се забележи дека на почетокот на 2021 година во судовите беше ефикасно решен еден голем случај со штетни содржини на интернет - таканаречениот скандал Јавна Соба. „Јавна соба“ беше веб-страница на која се ширеа интимни разголени фотографии на македонски граѓани, главно жени, како начин на забава и сексуална одмазда.
- [79] Во земјата се одвиваат неколку тековни проекти чија цел е борба против ширење на дезинформациите. Активна е Мрежата за медиумска писменост (www.mediumskapismenost.mk) која се состои од над 50 членки (граѓански организации, високообразовни институции, истражувачки институти, јавни институции, приватни субјекти и др.) и која спроведува јавни кампањи за подигнување на нивото на свесност на популацијата. Постојат и неколку онлајн платформи и сервиси за проверка на факти (stopdezinformacii.mk, proverkanafakti.mk, crithink.mk и др.), иницијативи за вклучување на предметот медиумска писменост во формалното образование, бројни прирачници и насоки за подобрување на вештините и способноста на населението да ги препознава дезинформациите и др.
- [80] Министерството за образование и наука во соработка со невладиниот сектор (Македонскиот институт за медиуми), во 2019 година најави реформа на образованието во земјата во рамки на која се планира медиумската писменост да стане интегрален дел на формалната наставна

програма за основно и за средно образование. Во 2021 година остварен е извесен напредок во споредба со претходната година. Започна да се реализира програмата за воведување на теми поврзани со медиумската писменост во 1-во и во 4-то одделение на основното образование. Интервју со Весна Никодиновска, емспертка за медиуми од Македонскиот институт за медиуми, спроведено на 12-ти јануари 2022 година.

7. Користена литература

- Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2021). *Анализа на пазарот на аудио и аудиовизуелни медиумски услуги за 2020 година*. Достапно на: <https://avmu.mk/analiza-na-pazar/>
- Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2021). *Структура на вработените во аудио и аудиовизуелната медиумска индустрија во 2020 година*. Достапно на: <https://avmu.mk/wp-content/uploads/2021/09/Struktura-na-vrabotenite-vo-2020-godina.pdf>
- Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2021). *Извештаи од мониторингот на медиумското известување за Локалните избори 2021*. Достапно на: <https://avmu.mk/%d0%b8%d0%b7%d0%b2%d0%b5%d1%88%d1%82%d0%b0%d0%b8-%d0%be%d0%b4-%d0%bc%d0%be%d0%bd%d0%b8%d1%82%d0%be%d1%80%d0%b8%d0%bd%d0%b3%d0%be%d1%82-%d0%bd%d0%b0-%d0%bc%d0%b5%d0%b4%d0%b8%d1%83%d0%bc%d1%81%d0%ba/>
- Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2020). *Студија за утврдување на оправданоста за објавување јавен конкурс за доделување дозвола за ТВ на државно ниво*. Достапно на: [Studija-za-utvrduvanje-na-opravedanosta-za-objavuvanje-javen-konkurs-za-dozvola-za-TV-na-drzavno-nivo.pdf \(avmu.mk\)](http://avmu.mk/Studija-za-utvrduvanje-na-opravedanosta-za-objavuvanje-javen-konkurs-za-dozvola-za-TV-na-drzavno-nivo.pdf)
- Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2020). *Утврдување на влијанието на новите медиуми врз формирањето на јавното мислење и врз работењето на традиционалните медиуми*. Достапно на: <https://resis.mk/attach/Vlijanieto-na-novite-mediumi-vrz-formiranjeto-na-javnoto-mislenje-2020.pdf>
- Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги (2020). *Политика за обезбедување пристапност до аудиовизуелните медиумски услуги за лицата со сетилна попреченост*. Достапно на: <https://avmu.mk/licasosetilnapoprecenost/>
- Агенција за електронски комуникации (2021). *Извештај за развојот на пазарот на електронски комуникации во вториот квартал од 2021*. Достапно на: <https://aek.mk/wp-content/uploads/2021/11/20211115-Izvestaj-za-razvoj-na-pazarot-vtor-kvartal-2021-godina.pdf>
- Блажевски, Т. (2021). *Реформи на половина пат: Политичката воља – час ја има, час ја нема*, Фондација Метаморфозис. Достапно на: <https://metamorphosis.org.mk/wp-content/uploads/2021/11/reformi-polovina-pat-11-2021-4.pdf>
- Дрндаревска, Д. и Анастасовска, С. (2021). *Извештај за говор на омраза врз основа на сексуална ориентација и родов идентитет за периодот 15.05-15.07.2021*, Здружение за сексуални и родови малцинства СУБВЕРЗИВЕН ФРОНТ Скопје. Достапно на: <http://s-front.org.mk/wp-content/uploads/2021/09/%D0%98%D0%B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82%D0%B0%D1%98-%D0%B7%D0%B0-%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80-%D0%BD%D0%B0-%D0%BE%D0%BC%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%B0.pdf>
- Државна комисија за спречување на корупцијата (2021). *Годишен извештај за работата на Државната комисија за спречување на корупцијата за 2020*. Достапно на: <https://dksk.mk/wp-content/uploads/2021/04/%D0%93%D0%98-%D1%84%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BB.pdf>
- Државен завод за статистика (2021). *Користење на информатичко-комуникациски технологии во домаќинствата и кај поединците, 2021 година*. Достапно на: https://www.stat.gov.mk/pdf/2021/8.1.21.38_mk.pdf
- Европска комисија (2021). *РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА КОМИСИЈАТА Извештај за Северна Македонија за 2021 година*, Достапно на: <https://www.sep.gov.mk/data/file/Pregovori/North-Macedonia-Report-2021-%D0%9C%D0%9A2.pdf>
- Кока, Ф. (2021). *Состојба со дописниците на МРТ*, Здружение на новинарите на Македонија. Достапно на:

<https://znm.org.mk/wp-content/uploads/2021/04/%D0%A1%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%98%D0%B1%D0%B0-%D1%81%D0%BE-%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%86%D0%B8%D1%82%D0%B5-%D0%BD%D0%B0-%D0%9C%D0%A0%D0%A2.pdf>

Маглешов, В. (2021). *Помали износи за клевета и навреда и поголема заштита на новинарите*, ПРИЗМА. Достапно на: <https://prizma.mk/pomali-iznosi-za-kleveta-i-navreda-i-pogolema-zashtita-na-novinarite/>

Македонски институт за медиуми (2017). *Сопственички и финансиски модели на највлијателните ТВ-каналы во Македонија, во Хрватска и во Словенија*. Достапно на: https://mim.org.mk/attachments/article/1035/Ownership%20and%20financial_models%20of%20the%20most%20influential%20TV%20channels.pdf

Никодиновска, В. (2020). *Медиумски и комуникациски модели кои шират говор на омраза и дезинформации*. Македонски институт за медиуми, Скопје, Мировен институт, Љубљана и СЕЕНПМ, Тирана. Достапно на: [file:///C:/Users/Snezana/Downloads/Mediumski%20i%20komunikaciski%20modeli%20кои%20shirat%20dezinformacii%20i%20govor%20na%20omraza%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Snezana/Downloads/Mediumski%20i%20komunikaciski%20modeli%20кои%20shirat%20dezinformacii%20i%20govor%20na%20omraza%20(1).pdf)

Никодиновска, В. (2021) *Професионалното новинарство и медиумски писмената јавност – клучни за зголемување на довербата во медиумите*. Македонски институт за медиуми. Достапно на: <https://seenpm.org/wp-content/uploads/2021/06/Resilience-research-publication-3-North-Macedonia-English.pdf>

Опсерваторија за медиумски реформи (2020). *МРТ со скратени 3,6 милиони евра во предлог-буџетот за 2021 година*. Достапно на: <https://mediaobservatorium.mk/mrt-so-skrateni-3-6-milioni-evra-vo-predlog-budhetot-za-2021-godina/>

Самостоен синдикат на новинари и медиумски работници (2021). *Страв и анксиозност е цената која новинарите ја платија при известување од пандемијата на ковид-19*. Достапно на:

<https://ssnm.org.mk/komentari/%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2-%D0%B8-%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D1%81%D0%B8%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82-%D0%B5-%D1%86%D0%B5%D0%BD%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%BA%D0%BE%D1%98%D0%B0-%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8>

Совет на Европа (2020). *Плурализам на медиумската сопственост во новата медиумска средина: Студија за Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги*. Достапно на: <https://rm.coe.int/hf-37-study-media-ownership-mkd-for-publishing-fv-07-08-2020-f/16809f43d4>

Трпевска, С. & Мицевски, И., (2016) ПРОЦЕНКА на состојбата во медиумскиот сектор на Македонија во однос на препораките од Групата високи експерти за системски прашања од владеење на правото поврзани со следењето на комуникациите откриено пролетта 2015. Достапно на: <https://iks-edu.mk.b-cdn.net/wp-content/uploads/2020/01/Policy-Brief-mkd.pdf>

Трпковски, Г. (2021). *На повидок нов избор на совети на АВМУ и на МРТ*, ПРИЗМА. Достапно на: <https://prizma.mk/na-povidok-nov-izbor-na-soveti-na-avmu-i-na-mrt/>

Центар за граѓански комуникации (2021). *Индекс на активна транспарентност 2021*. Достапно на: <https://www.ccc.org.mk/images/stories/akt21.pdf>

Центар за правни истражувања и анализи (2021). *Функционална анализа на основните судови во Република Северна Македонија*. Достапно на: https://cpia.mk/wp-content/uploads/2021/11/%D0%A4%D0%A3%D0%9D%D0%9A%D0%A6%D0%98%D0%9E%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%9D%D0%90-%D0%90%D0%9D%D0%90%D0%9B%D0%98%D0%97%D0%90-%D0%97%D0%90-%D0%9E%D0%A1%D0%9D%D0%9E%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%A2%D0%95-%D0%A1%D0%A3%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%98_web.pdf

* * *

Greene, S., Asmolov, G., Fagan, A., Fridman, O. and Gjuzelov, B., 2021. *Mapping Fake News and Disinformation in the Western Balkans and Identifying Ways to Effectively Counter Them*. European Parliament's Committee on Foreign Affairs. Available at:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/653621/EXPO_STU\(2020\)653621_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/653621/EXPO_STU(2020)653621_EN.pdf)

Micevski, I. and Trpevska, S., (2015) 'What the Macedonian Phone-Tapping Scandal Tells us about Clientelism in the Media', in *International Journal of Digital Television*, 6(3), 2015, pp.319-326.

Trpevska, S. and Micevski, I. (2021). 'Media Sector Hotspots in North Macedonia: Decisive Reforms Long Overdue', in Esch, V. and Palm, V. (eds.). *Media Freedom in Western Balkans*. ASPEN Institute Germany. Available at: [2021 Aspen-Germany Media-Freedom-in-the-Western-Balkans.pdf \(aspeninstitute.de\)](#)

АНЕКС I. НАЦИОНАЛЕН ТИМ

Име	Презиме	Позиција	Институција	МРМ2022 СТ Лидер
<i>Игор</i>	<i>Мицевски</i>	<i>истражувач</i>	<i>Институт за истражување на општествениот развој - РЕСИС</i>	
<i>Снежана</i>	<i>Трпеевска</i>	<i>истражувач</i>	<i>Институт за истражување на општествениот развој - РЕСИС</i>	X

АНЕКС II. ГРУПА НА ЕКСПЕРТИ

Групата на експерти е составена од специјалисти со големо знаење и докажано искуство во медиумската област. Улогата на Групата на експерти беше да ги прегледа одговорите на истражувачкиот тим на 16 од вкупно 200 варијабли од кои е составен МПМ2021. Консултирањето на гледиштата на признати експерти имаше за цел да ја зголеми максимално објективноста на одговорите на дел од варијаблите што би можеле да се оценат како субјективни, а со тоа и да ја осигури точноста на конечните резултати на МПМ. Сепак, важно е да се нагласи дека конечната верзија на извештајот не ги одразува нужно индивидуалните гледишта на експертите кои учествуваа во евалуацијата. Тој ги претставува само гледиштата на националниот истражувачки тим којшто го спроведе собирањето на податоците и ја напиша анализата.

Име	Презиме	Позиција	Институција
<i>Весна</i>	<i>Никодиновска</i>	<i>Истражувач од НВО сектор</i>	<i>Македонски институт за медиуми</i>
<i>Марина</i>	<i>Тунева</i>	<i>претставник на здружение на издавачи</i>	<i>Совет за етика во медиумите на Македонија</i>
<i>Драган</i>	<i>Секуловски</i>	<i>претставник на новинарско здружение</i>	<i>Здружение на новинарите на Македонија</i>
<i>Емилија</i>	<i>Јаневска</i>	<i>претставничка на медиумскиот регулатор</i>	<i>Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги</i>
<i>Дарко</i>	<i>Дуридански</i>	<i>претставник на новинарски синдикат</i>	<i>Самостоен синдикат на новинари и медиумски работници</i>
<i>Благој</i>	<i>Христов</i>	<i>претставник на давател на интернет услуги</i>	<i>Македонски телеком</i>

Извештај од истражувачки проект
Издание -
Јули 2022

doi:10.2870/48658
ISBN:978-92-9466-319-1
QM-07-22-569-MK-N

Publications Office
of the European Union

